

Styret i KOMMUNAL LANDSPENSJONSKASSE GJENSIDIG FORSIKRINGSSLESKAP
Postboks 400 Sentrum
0103 OSLO

VÅR REFERANSE
21/398

DERES REFERANSE

DATO
09.08.2022

Tilsynsrapport

Finanstilsynet gjennomførte tilsyn i Kommunal Landspensjonskasse Gjensidige Forsikringsselskap (heretter KLP) 16., 17. og 18. juni 2021. Formålet med tilsynet var gjennomgang av foretakets system for risikostyring, kapitalforvaltningsområdet, forsikringsområdet, beregning og validering av tekniske avsetninger og kapitalkrav samt risikoeksponering og kapitalisering. Videre ble IT-området dekket.

Til grunn for tilsynsrapporten ligger Finanstilsynets foreløpige rapport av 15. februar 2022 og styrets svar mottatt 29. april 2022.

Finanstilsynet har følgende merknader etter tilsynet:

1. FORHOLD KNYTTET TIL RISIKONIVÅ OG KAPITALISERING

Finansiell stilling

Tapsabsorberende evne av forsikringstekniske avsetninger og effekten av dynamisk rentegaranti-premie bidrar sterkt til at KLP har et lavt netto kapitalkrav. Finanstilsynet registrerte at netto kapitalkrav for markedsrisiko er svært lavt i forhold til brutto kapitalkrav. Livsforsikringsrisiko er foretakets største risiko i kapitalkravsregningen hvor den største livsforsikringsrisikoen er avgangsrisiko. Finanstilsynet registrerte at foretaket i ORSA for 2021 vurderer at denne risikoen ikke er reell. Finanstilsynet stilte i foreløpig rapport spørsmål ved denne vurderingen, blant annet fordi kundene ved flytting fra KLP vil få med seg deler av egenkapitalen, noe som etter Finanstilsynets vurdering tilsier at avgangsrisikoen i KLP ikke er mindre enn avgangsrisikoen i andre foretak.

Stresstester foretaket har gjennomført i ORSA og EIOPAs stresstest for forsikringsgrupper i 2021, viser KLPs sårbarhet ved markedssjokk. Sårbarheten skyldes særlig at den tapsabsorberende evnen av forsikringstekniske avsetninger reduseres. Ved lave markedsrenter vil foretaket i solvensberegningene ikke forvente å bygge opp vesentlige bufferfond etter markedssjokket. Økt rentegaranti-premie kan dels kompensere for dette, men vil samtidig øke avgangsrisikoen.

Det samlede markedssjokket lagt til grunn i foretakets ORSA for 2021 er etter Finanstilsynets vurdering ikke usannsynlig. I dette scenarioet rapporterer foretaket en betydelig økning i solvenskapitalkravet og en tilnærmet uforandret tilgjengelig kapital. Finanstilsynet opplyste i

foreløpig rapport at andre pensjonsinnretninger gjennomfører stresstester med strengere samlede stressfaktorer i sine risikoanalyser.

KLP (gruppen) deltok i EIOPAs 2021 "Insurance Stress Test". Stresstesten ble utført på data per 31. desember 2020, og det er benyttet markeds- og forsikringsstress som reflekterer EIOPAs og ESRBs (European Systemic Risk Board) vurdering av systematisk risiko for det finansielle systemet. Solvenskapitaldekningen etter stress ble rapportert både med og uten ledelsestiltak. Dette gjaldt ledelsestiltak som ikke på forhånd er innarbeidet i solvensberegningen.

Finanstilsynet registrerte fra ORSA for 2021 at styret vurderer at foretakets finansielle stilling er meget god. Finanstilsynet viste i foreløpig rapport til foretakets sårbarhet ved stress og enkelte forutsetninger ved beregning av solvenskapitaldekningen. Forutsetningen om dynamisk rentegarantipremie har en stor risikoreduserende effekt i KLPs solvensberegning. Finanstilsynet stilte i foreløpig rapport spørsmål ved om den forenklete modelleringen gir et riktig bilde av den risikoreduserende effekten av rentegarantipremien, og om forutsetningen er konsistent med resultatene av foretakets stresstester. Det vises til nærmere omtale i rapportens avsnitt 2.4.4.

Finanstilsynet ba i foreløpig rapport styret redegjøre for vurderingen av foretakets finansielle stilling, herunder i lys av resultatene av EIOPAs stresstest.

Det følger av styrets svar at styret vurderer at foretakets finansielle stilling er meget god. Styret viser til at KLP er blant de mest solide europeiske livsforsikringsforetakene målt ved solvenskapitaldekningen. Finanstilsynet vil likevel påpeke at ved sammenligning av regnskapsmessige avsetninger for norske pensjonsinnretninger som leverer offentlig tjenestepensjon, var KLP ved årsslutt 2021 blant de norske pensjonsinnretningene med lavest samlede buffere sett i forhold til premiereserven. Med "samlede buffere" menes her kundebuffer gjennom tilleggsavsetninger, kursreguleringsfond og merverdi i rentepapirer ført til amortisert kost samt selskapsbuffer gjennom innskutt egenkapital, opptjent egenkapital inkludert risikoutjevningfond og ansvarlig lånekapital mv.

Styret anser at 70 prosent avgang innen ett års horisont i et gjensidig eid foretak er lite sannsynlig. Finanstilsynet vil imidlertid påpeke at stressfaktorene skal representere en endring som kun gjennomsnittlig skal overstiges i ett av 200 år. Finanstilsynet registrerer at styret deler Finanstilsynets vurdering av at scenarioet i EIOPAs stresstest kan inntreffe, men at styret vurderer at sannsynligheten er lav. Styret fremhever at om ledelsestiltak hadde vært hensyntatt i beregningen ville foretakets solvenskapitaldekning vært over 100 prosent og at foretaket, dersom et slikt scenario materialiserer seg, vil kunne iverksette nødvendig tiltak for å gjenopprette solvenskapitaldekningen. Finanstilsynet registrerer at styret vil se nærmere på om den forenklete modelleringen av rentegarantipremien gir et riktig bilde av den risikoreduserende effekten.

Nærmere om eksponering mot eiendom

Kollektivporteføljens samlede eksponering mot eiendom (direkte og indirekte gjennom obligasjoner, utlån og aksjer) har økt over tid. Finanstilsynet ba om styrets vurdering av om eksponeringen mot næringseiendom utgjør en konsentrasjonsrisiko.

Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at KLPs direkte eksponering mot eiendom har økt noe de siste årene, men at den indirekte andelen gjennom lån med pant i næringseiendom har ligget relativt stabilt. Finanstilsynet tar til etterretning at styret vurderer at den direkte eiendomseksponeringen er relativt godt diversifisert og at eiendomseksponeringen ikke utgjør en betydelig konsentrasjonsrisiko.

2. FORHOLD KNYTTET TIL STYRING OG KONTROLL

2.1 Overordnet styring og kontroll

2.1.1 Strategi og overordnede retningslinjer

Risikostrategi mv.

Finanstilsynet registrerte at det i "Retningslinje for Risikostyring" følger at KLP årlig skal utarbeide en strategi for samlet risikostyring som skal vedtas av styret. Finanstilsynet stilte i foreløpig rapport spørsmål om styret i retningslinjene bør gi føringer for strategiens formål, prosess og innhold.

Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at det i retningslinjene vil innarbeides føringer for strategiens formål, prosess og innhold.

Finanstilsynet har mottatt "Strategi for samlet risikostyring 2021" vedtatt av styret i juni 2020. Finanstilsynet stilte under tilsynet spørsmål ved at strategien ble vedtatt i juni, men først gjort gjeldende og gjenstand for rapportering mv. fra etter årsskiftet 2020/2021. Finanstilsynet vurderte videre at dokumentet bar preg av å være et saksfremlegg med anbefalinger til styret og ikke et styrende dokument hvor styret gir klare føringer for administrasjonens gjennomføring av risikostyringen. Foretaket har imidlertid ettersendt "Strategi for samlet risikostyring 2022" lagt frem for styret i juni 2021. Finanstilsynet registrerte at dette dokumentet ble lagt frem for styret for innspill og at styret i tredje kvartal 2021 endelig vedtok strategidokumentet. Finanstilsynet ba styret redegjøre for strategiprosessen og hvordan styret sikrer at det overordnede risikomålet følges opp før det endelig gjennomføres i foretakets system for risikostyring.

Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at styret vil jobbe for at strategien skal gi klarere føringer for risikostyringen og at strategidokumentet har mindre preg av å være et saksfremlegg. Styret mener at KLPs strategiprosess er omfattende og grundig. Styret vurderer at det er uproblematisk at risikostrategien vedtas i juni, men først iverksettes i desember da strategien for inneværende år vil gjelde ut kalenderåret. Styret fremhever at dette sikrer at føringer i risikostrategien innarbeides i underliggende strategier på en god måte. Finanstilsynet legger til grunn at styret sikrer at risikostrategien til enhver tid er i tråd med styrets risikoappetitt.

Den overordnede strategien bør sikre helhetlig risikostyring og forankre underliggende risikostrategier. Strategidokumentet berører særskilt markedsrisiko, forsikringsrisiko og operasjonell risiko. Det var noe uklart for Finanstilsynet om det i den overordnede strategien gjennomgående etableres overordnede føringer som skal legges til grunn for fastsettelse av underliggende risikostrategier, eller om dokumentet beskriver allerede etablert praksis.

Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at styret vurderer at det er god sammenheng mellom den overordnede risikostrategien og kapitalforvaltningsstrategien, men at sammenhengene ikke er like tydelige for de øvrige risikoområdene. Finanstilsynet tar til etterretning at styret er enig i at den

overordnede strategien i større grad bør gi føringer for de underliggende risikostراتيجiene og at foretaket vil jobbe videre med dette.

Kapital- og beredskapsplan mv.

Det fulgte av foretakets retningslinjer for kapitalstyring at når solvenskapitaldekningen er i "gul sone" skal daglig leder vurdere og beslutte tiltak og informere styret på neste styremøte. Det fremgikk av kapitalplanen at foretaket er i gul sone når solvenskapitaldekningen er lavere enn 150 prosent. Finanstilsynet påpekte i foreløpig rapport at solvenskapitaldekning i gul sone vil innebære et dramatisk fall i foretakets solvenskapitaldekning og at foretaket med høy sannsynlighet tidligere vil være i brudd med den overordnede risikorammen fastsatt i strategi for samlet risikostyring (en gitt minimum sannsynlighet for at solvensdekningen ikke faller under 100 prosent på ett års sikt). Finanstilsynet stilte spørsmål ved sammenhengen mellom det etablerte risikonivået i risikostراتيجien og nivået på kapitalmålene fastsatt i kapitalplanen.

Det følger av styrets svar at det ikke er en direkte sammenheng mellom nivået i kapitalplanen og risikorammen. Styret fremfører at et markedsfall i første omgang vil dempes av foretakets handlingsregel som reduserer investeringsrisikoen, men at kapitalplanen vil overstyre handlingsregelen ved solvenskapitaldekning lavere enn 150 prosent. Finanstilsynet registrerer at styret vurderer samspillet mellom risikorammer, handlingsregelen og kapital- og beredskapsplanen med flere mulige ledelsestiltak, som tilfredsstillende med tanke på å motstå dramatiske fall i solvenskapitaldekningen. Finanstilsynet legger til grunn at styret sikrer at det er etablert et helhetlig og konsistent risikostyringssystem hvor det ikke er fare for at det kan oppstå uklarheter i forhold til gjennomføringen av risikostyringen.

I foretakets retningslinjer for kapitalstyring skisseres det mulige tiltak dersom foretaket er i gul eller rød sone. Finanstilsynet stilte spørsmål om beredskapsplanen ytterligere bør konkretiseres. Finanstilsynet er av den oppfatning at KLP bør etablere en gjenopprettingsplan hvor aktuelle tiltak og mulige effekter av disse identifiseres. Gjenopprettingsplanen bør baseres på regelverket som gjelder for banker og krav som vurderes for forsikringsforetak i den pågående evalueringen av Solvens II-rammeverket.

Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at styret ved årets behandling av kapital- og beredskapsplanen vil vurdere om beredskapsplanen ytterligere skal konkretiseres. Finanstilsynet legger til grunn at tiltakene i foretakets beredskapsplan konkretiseres. Finanstilsynet registrerer at foretaket vil forberede tilpasninger til nytt krisehåndteringsdirektiv for forsikring. Finanstilsynet legger til grunn at KLP etablerer en gjenopprettingsplan.

Foretaket bør ha en klar strategi for oppbygning, bevaring og bruk av bufferkapital. Finanstilsynet registrerte i foreløpig rapport at KLP knyttet kundebufferne (inkludert merverdi HTF) tett opp mot andre pensjonsinnretninger som leverer tjenestepensjon i offentlig sektor. Etter Finanstilsynets vurdering bør KLP etablere en bufferkapitalstrategi med klare rammer for oppbygging, bevaring og bruk av bufferfond som ses i sammenheng med foretakets kapital- og beredskapsplan.

Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at styret er enig i at sammenhengen mellom samlet risikostyring og langsiktig bufferstrategi bør tydeliggjøres i arbeidet med investeringsstrategien og foretakets kapital- og beredskapsplan. Finanstilsynets legger til grunn at KLP etablerer en klar bufferkapitalstrategi.

Overordnede retningslinjer

Generelt

Finanstilsynet registrerte at styret har innført årlig samlet styrebehandling av sentrale retningslinjer. Finanstilsynet anerkjenner at dette kan være hensiktsmessig for å se retningslinjene i sammenheng, men stilte i foreløpig rapport spørsmål ved om det hindrer styret å gjøre en realitetsbehandling av sentrale retningslinjer.

Det følger av styrets svar at styret anser at vesentlige retningslinjer for KLP nå er godt etablert og at en samlet behandling fremover derfor anses som hensiktsmessig da det erfaringsmessig er mindre behov for endringer fra et år til et annet. Finanstilsynet merker seg at styret fortsatt vil behandle enkelte retningslinjer sammen med relevante styresaker når det er behov for å vurdere de føringene som er fastsatt i retningslinjene. Finanstilsynet legger til grunn at styret sikrer at det gjør en realitetsbehandling av alle sentrale retningslinjer.

Retningslinjer for interessekonflikter

Finanstilsynet forventer at det er utarbeidet retningslinjer for identifisering, vurdering og håndtering av interessekonflikter. Mulige interessekonflikter bør vurderes jevnlig. Finanstilsynet ba styret redegjøre for foretakets etablerte retningslinjer for interessekonflikter.

Det følger av styrets svar at KLP ikke har etablert egne retningslinjer for identifisering, vurdering og håndtering av interessekonflikter, men at interessekonflikter i noe grad er berørt i andre retningslinjer. Finanstilsynet tar til etterretning at foretaket vil utarbeide egne retningslinjer for identifisering, vurdering og håndtering av interessekonflikter.

2.1.2 Organisering og ansvarsforhold

Styret

Styrets kompetanse

Styret i KLP består av åtte medlemmer hvorav fem medlemmer velges av medlemmene i foretaksforsamlingen valgt av generalforsamlingen, ett medlem oppnevnes av arbeidstagerorganisasjonene som har flest medlemmer med pensjonsrettigheter i KLP, og to medlemmer velges blant de ansatte. Det følger av vedtektene at styremedlemmene som velges av foretaksforsamlingen skal settes sammen slik at det samlede styret kan ivareta medlemmenes og foretakets interesser, og foretakets behov for kompetanse, kapasitet og mangfold. Finanstilsynet ba styret redegjøre for prosessen for valg av styremedlemmer i foretaket og hvordan denne prosessen sikrer tilstrekkelig samlet kompetanse i styret.

Det følger av styrets svar at foretaksforsamlingen gjør sitt valg basert på innstilling fra KLPs valgkomite. Komiteens arbeid baserer seg på instruks fra KLPs foretaksforsamling, sist vedtatt i november 2016. Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at det av komiteens instruks følger at komiteen i sitt arbeid skal hensynta regulatoriske krav til styrets kompetanse, dvs. slik disse er fremsatt i finansforetaksloven, Finanstilsynets rundskriv om vurdering av egnethetskrav og styrets vedtatte retningslinje om egnethet og skikkethet. Finanstilsynet merker seg at styrets samlede kompetanse diskuteres i årlige samtaler mellom komiteen, styrets leder og daglig leder og at styrets årlige egenevaluering er et sentralt tema. Finanstilsynet legger til grunn at KLP løpende sikrer at styret har tilstrekkelig samlet kompetanse.

Styret og ledelsens involvering i beregning av tekniske avsetninger

Styret og ledelsen må på overordnet nivå ta stilling til foretakets beregning av tekniske avsetninger, herunder sentrale forutsetninger for beregningene. Det fulgte av tilsynet i 2016 at styret vurderte å ha behandlet de viktigste punktene som en del av ORSA-prosessen. Finanstilsynet tok til etterretning at det ville utarbeides en plan for fremtidige ledelsestiltak som ville behandles i risikostyringskomiteen og risikoutvalget og deretter ville bli revidert og styrebehandlet jevnlig.

Finanstilsynet registrerte fra mottatt dokumentasjon at styret vedtar planen for fremtidige ledelsestiltak, men at sentrale forutsetninger i beregningene av forsikringstekniske avsetninger kun tas til etterretning av styret. Finanstilsynet ba i foreløpig rapport styret redegjøre for sin involvering i fastsettelsen av sentrale forutsetninger i beregningene av forsikringstekniske avsetninger.

Det følger av styrets svar at styret tar de sentrale forutsetningene som legges til grunn i beregningene til etterretning etter behandling i styrets risikoutvalg. Finanstilsynet merker seg fra styrets svar at styret, og i særlig grad risikoutvalget, utfordrer og stiller spørsmål til administrasjonens vurderinger med fokus på de forutsetningene som mest påvirker beregningene. Finanstilsynet legger til grunn at styret i plenum gjør en realitetsvurdering av sentrale forutsetninger i beregningen av forsikringstekniske avsetninger.

Kontrollfunksjoner i andrelinjen

Etter Finanstilsynets oppfatning bør kontrollfunksjonene rendyrkes for å sikre tilstrekkelig uavhengighet fra utøvende funksjoner. Beste praksis er at leder av den enkelte kontrollfunksjon organisatorisk er direkte underlagt daglig leder. Lederen av den enkelte funksjon bør uansett organisering ha rett og plikt til å rapportere direkte til daglig leder og styret.

Gruppefunksjoner

Gruppefunksjonene bør sikre helhetlig styring og kontroll i konsernet. Finanstilsynet ba styret redegjøre for hvordan gruppefunksjonene sikrer helhetlig styring og kontroll på sine respektive områder. Finanstilsynet tar styrets redegjørelse til etterretning.

Finanstilsynet registrerte at medarbeidere i gruppens andrelinjefunksjoner blant annet utøver kontrollfunksjonene i KLP Skadeforsikring AS, dvs. at datterforetaket har utkontraktert funksjonene til KLP. Finanstilsynet la til grunn at det er etablert klare ansvarsforhold innenfor konsernets juridiske struktur, at den funksjonelle organiseringen ikke innebærer interessekonflikter og at funksjonenes ressurser er tilstrekkelige til på en god måte å ivareta funksjonens oppgaver. Finanstilsynet påpekte at vurderinger av mulige interessekonflikter og om ressursene er tilstrekkelige må gjøres løpende.

Finanstilsynet registrerer at styret i sitt svar kun berører risikostyrings- og aktuarfunksjonen og at det ikke klart fremgår om interessekonflikter jevnlig er vurdert. Finanstilsynet vil ta opp forhold knyttet til risikostyrings- og aktuarfunksjonen i KLP Skadeforsikring AS i tilsynsrapport til dette foretaket.

Risikostyringsfunksjonen

Foretakets risikostyringsfunksjon ble utøvd av "seksjon risikoanalyse og kontroll". Enheten er organisatorisk direkte underlagt daglig leder. Det fulgte av retningslinjene for funksjonen at seksjonen kan tildeles oppgaver utover ansvaret som risikostyringsfunksjon (se artikkel 269 i

forordning (EU) 2015/35 for risikostyringsfunksjonens oppgaver). Det fulgte av foretakets retningslinjer at seksjonen i tillegg blant annet har ansvar for periodisk beregning av kapitaldekning, kvantitativ og kvalitativ Solvens II-rapportering samt ansvar for å utvikle og vedlikeholde modeller for risikoberegninger. I "mandat" for seksjonen, sist fastsatt av daglig leder 2. november 2017, utdypes "førstelinjeoppgavene" nærmere. Finanstilsynet kunne ikke se at mulige interessekonflikter knyttet til seksjonens tilleggsoppgaver berøres. Finanstilsynet fremhevet særlig at foretakets aktuarfunksjon er integrert i seksjonen. (Se punktet nedenfor.) Finanstilsynet har mottatt stillingsinstrukser for seksjonens medarbeidere som ser ut til å vise at førstelinjeoppgavene utgjør en hoveddel av seksjonens oppgaver og at få medarbeidere har rene andrelinjeoppgaver. Finanstilsynet ba om styrets vurdering av organiseringen av risikostyringsfunksjonen og om ressursene er tilstrekkelig til å utøve risikofunksjonens oppgaver etter regelverket.

Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at foretaket erkjenner at utførelse av andrelinjeoppgavene har vært utfordrende, spesielt i perioder hvor medarbeidere har sluttet og det har tatt tid å rekruttere og lære opp nye. Finanstilsynet registrerer at styret anser at det er et behov for å gjøre kontroller på vesentlige områder innenfor risikostyringen, spesielt på investeringssiden, og erkjenner funksjonens rolle i den uavhengige risikorapporteringen. Finanstilsynet merker seg fra styrets svar at det pågår en prosess for å tydeliggjøre skillet mellom første- og andrelinjeoppgavene i seksjonen. Finanstilsynet er kritisk til at prosessen ikke er gjennomført tidligere, se også punktet nedenfor. Finanstilsynet legger til grunn at styret sikrer at risikostyringsfunksjonen rendyrkes og at funksjonen har ressurser til å utøve funksjonens oppgaver etter regelverket. Finanstilsynet ber om å bli orientert om utfallet av foretakets prosess.

Aktuarfunksjonen

Aktuarfunksjonen har etter regelverket ansvar for gjennomføringen av den uavhengige valideringen av de forsikringstekniske avsetningene. Finanstilsynet registrerte at aktuarfunksjonen i KLP var integrert i seksjon for risikoanalyse og kontroll som også hadde ansvaret for beregningen av de tekniske avsetningene og kapitalkravet. Det fulgte av stillingsinstruksen for leder av aktuarfunksjonen at hun rapporterer til leder av risikostyringsfunksjonen, men har rett og plikt til å rapportere til daglig leder og til styret i saker som ligger innenfor funksjonens ansvarsområde. Finanstilsynet registrerte samtidig at medarbeideroppfølging, herunder godtgjørelse, gjennomføres av leder av risikostyringsfunksjonen.

Finanstilsynet la i merknadene etter siste stedlige tilsyn i KLP til grunn at interessekonflikter som kan oppstå knyttet til aktuarfunksjonens ansvar for validering av de tekniske avsetningene, kartlegges og at det etableres tiltak for å håndtere eventuelle interessekonflikter, og at KLP jevnlig gjør en vurdering av om organiseringen/gjennomførte tiltak sikrer tilstrekkelig uavhengig validering av beregningen av tekniske avsetninger.

Finanstilsynet registrerte at organisering av andrelinjefunksjonene ble drøftet i foretakets ORSA-rapport for 2020 hvor det ble foreslått å rendyrke funksjonene i større grad. Finanstilsynet merket seg at styret ba om at det ble gjort nærmere vurderinger av en slik rendyrking av funksjonene. Videre oppfordret compliancefunksjonen i sin årsrapport for 2020 til å gjøre en slik fornyet vurdering av om organiseringen innebærer en tilstrekkelig uavhengig andrelinje. I ORSA-rapport for 2021 fremgikk det at dette ikke har blitt fulgt opp. Finanstilsynet er kritisk til at dette ikke er fulgt opp tidligere.

Finanstilsynet stilte i foreløpig rapport spørsmål ved om interessekonflikter i tilstrekkelig grad er håndtert innenfor foretakets gjeldende organisering av aktuarfunksjonen.

Finanstilsynet registrerer at det følger av styrets svar at styret erkjenner at det kan oppstå interessekonflikter når aktuarfunksjonen skal validere beregninger og modeller som andre medarbeidere i samme enhet er ansvarlig for. Det fremgår av styrets svar at eventuelle identifiserte interessekonflikter håndteres ved at leder for aktuarfunksjonen har rett og plikt til å rapportere dette til daglig leder. Finanstilsynet vurderer at dette ikke er tilstrekkelig i et foretak av KLPs størrelse og legger til grunn at andrelinjefunksjonene rendyrkes. Finanstilsynet tar til etterretning at det i retningslinjene for aktuarfunksjonen vil tas inn at funksjonen ved behov kan innhente ekstern spesialkompetanse for uavhengige vurderinger for eksempel ved teknisk validering av modeller.

2.1.3 Måling av risiko

Egenvurdering av risiko og solvens (ORSA) mv.

EIOPA publiserte 19. juli 2021 tilsynsuttalelse ("Supervisory Statement") om ORSA i lys av covid-19-pandemien. EIOPA fremhevet det ekstraordinære i situasjonen og at det fortsatt var stor usikkerhet. Finanstilsynet forventer at foretakene vurderer usikkerheten knyttet til covid-19-pandemien for alle sider av sin virksomhet og mulig fremtidig påvirkning på både kort og lang sikt.

Finanstilsynet konstaterte at KLP ikke gjennomførte en ekstraordinær ORSA-prosess etter utbruddet av covid-19-pandemien i 2020. Det følger av møtereferat fra risikostyringskomiteen at det ikke ble vurdert som nødvendig på bakgrunn av den ekstraordinære rapporteringen til Finanstilsynet. Finanstilsynet stilte i foreløpig rapport spørsmål om kriteriene i foretakets ORSA-retningslinjer om gjennomføring av ekstraordinær ORSA var konkrete nok og i tilstrekkelig grad knyttet til det etablerte risikostyringssystemet. Dette temaet ble også berørt i rapport etter Finanstilsynets tilsyn i 2015. I foretakets retningslinjer nevnes solvenskapitaldekning i rød sone som eksempel på vesentlige hendelser som kan utløse gjennomføring av ekstraordinær ORSA. Finanstilsynet stilte spørsmål om en ekstraordinær ORSA bør gjennomføres før solvenskapitaldekningen når dette nivået.

Det følger av styrets svar at styret ikke anser det hensiktsmessig å fastsette en uttømmende liste over hvilke forhold som skal medføre gjennomføring av en ekstraordinær ORSA. Finanstilsynet vil gjenta at retningslinjene bør være knyttet til det etablerte risikostyringssystemet, herunder risikoappetitrammeverket. Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at foretaket vil stramme inn hvilken solvenskapitaldekning som vil kunne utløse en ekstraordinær ORSA og at det også vil relateres til hvor raskt solvenskapitaldekningen har falt. Finanstilsynet registrerer videre at foretaket i retningslinjene vil tydeliggjøre ansvaret for å vurdere behovet for å gjennomføre en ekstraordinær ORSA. Finanstilsynet tar til etterretning at ansvaret tillegges risikostyringskomiteen og at daglig leder vil rapportere beslutningen til styret.

ORSA-prosessen

Forsikringsforetak skal minst årlig gjennomføre en egenvurdering av risiko og solvens og herunder vurdere samlet kapitalbehov, vurdere evnen til løpende å etterleve solvenskapitalkravet og krav til tekniske avsetninger og vurdere om foretakets risikoprofil i tilstrekkelig grad fanges opp av standardberegningen av solvenskapitalkravet. Vurderingene skal være fremoverskuende.

ORSA-prosessen bør være godt integrert i foretakets system for risikostyring. Finanstilsynet stilte i foreløpig rapport spørsmål ved om dette var tilfelle for KLP. Det var særlig uklart for Finanstilsynet hvordan ORSA-prosessen er knyttet til prosesser for forretningsstrategi, risikostrategi og kapital- og beredskapsplaner, herunder fastsettelse av risikoappetitt og risikotoleransegrenser.

Finanstilsynet registrerer at styret er enig i at integrasjonen mellom prosessene kan forbedres og at formålet med hver sak kan tydeliggjøres. Styret fremhever at prosessen for 2022 er endret slik at analyser og annet arbeid som utføres i forbindelse med strategier vil inngå i en utvidet plan for ORSA slik at disse formelt inngår i ORSA-prosessen og ORSA-rapporten. Finanstilsynet tar til etterretning at det er etablert et tydeligere hierarki av dokumenter og sammenheng mellom disse for å sikre at føringer fastsatt i overordnede strategier er reelle føringer i strategier for delområder, og at kapitalplan følger de konklusjoner som gjøres i ORSA.

ORSA-rapporten

Finanstilsynet påpekte at kravene til ORSA-rapport i regelverket regulerer foretakets rapport til tilsynsmyndigheten. Rapporten til tilsynsmyndigheten skal minst dekke kravene i artikkel 306 i forordning (EU) 2015/35. Resultatene av foretakets ORSA-prosesser bør være godt dokumentert i rapporten. Sentrale forutsetninger for beregningene bør klart fremgå. Finanstilsynet forventer at foretakets kapital- og beredskapsplan og kapitalmål (risikoappetitt og risikotoleransegrenser) berøres i rapporten.

Finanstilsynet stilte spørsmål ved om KLP i ORSA-rapportene eksplisitt kan sies å ha vurdert sitt kapitalbehov, jf. at foretaket i seneste ORSA-rapporter mer drøfter hva som kan være et hensiktsmessig risikoperspektiv. Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at foretaket vil søke å tydeliggjøre konklusjonene i ORSA-rapporten.

I ORSA-rapporten for 2021 gjengis utdrag fra foretakets kapitalplan. Finanstilsynet kunne ikke se at sentrale forutsetninger for fremskrivningene fremgår. Finanstilsynet kunne ikke se at det gjøres fremskrivninger av solvenskapitaldekningen. Fremskrivningene stresses ikke, men Finanstilsynet registrerte at det er gjort simuleringer av solvensgrad ett år frem i tid. Dette temaet ble også berørt i rapport etter Finanstilsynets tilsyn i 2015. Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at styret er enig i at fremskrivningene, og forutsetningene for disse, bør inkluderes i ORSA-rapporten, eventuelt at kapitalplanen legges ved ORSA-rapporten. Finanstilsynet legger til grunn at foretaket vil gjennomføre scenarioanalyser av fremskrivningene.

Tekniske avsetninger er i liten grad berørt. Det vises heller ikke til aktuarfunksjonens vurderinger. En vurdering av tilstrekkeligheten av tekniske avsetninger bør inkludere en vurdering av sentrale forutsetninger, hvor blant annet EIOPAs rentekurve (med og uten volatilitetsjustering) er en sentral forutsetning. Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at tilstrekkeligheten av tekniske avsetninger vurderes og dokumenteres i forbindelse med aktuarfunksjonens årlige rapport, men at referanse til denne vurderingen heretter vil bli inkludert i ORSA-rapporten. Finanstilsynet legger til grunn at usikkerheten knyttet til sentrale forutsetninger dekkes.

Finanstilsynet forventer at gruppens egenvurdering dekker risikoer som ikke dekkes på solonivå, for eksempel risiko for smitteeffekter, risikokonsentrasjoner, risikoer som følge av konserninterne transaksjoner og operasjonell risiko som følge av gruppestrukturen. Dette synes i liten grad å være dekket. KLP utarbeider nå felles rapport for gruppen og morforetaket. Finanstilsynet har tidligere

tatt til etterretning at KLP i rapporten ville dokumentere egenvurderingen for både KLP-konsernet og KLP på et tilstrekkelig detaljert nivå. Finanstilsynet kan ikke se at det er gjennomført. Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at styret er enig i at dette bør komme tydeligere frem i ORSA-rapporten.

Nærmere om stresstester og scenarioanalyser

Finanstilsynet registrerte at KLP i ORSA-rapporten for 2021 har gjort stresstester hvor solvenskapitaldekningens sensitivitet for ulike markedsendringer analyseres. Det er ikke gjort scenarioanalyser knyttet til fremskrivninger av kapital og kapitalkrav. Det følger av ORSA-rapporten for 2021 at stresstestene er definert i forkant av ORSA-prosessen og dekker hovedrisikoene til foretaket og områder hvor foretaket er spesielt utsatt. Finanstilsynet ba i foreløpig rapport styret redegjøre for prosessen for valg av stresstester og scenarioanalyser, herunder om styrets involvering.

Det følger av styrets svar at scenarioanalyser gjennomføres på ulik måte i ulike ORSA-prosesser. Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at det i 2020 ble gjort en omvendt stresstest, samt fornyede scenarioanalyser av et oljeprissjokk og et inflasjonssjokk. Styret anser at det er hensiktsmessig å gjøre slike analyser med jevne mellomrom, men at det ikke er nødvendig hvert år, med mindre det er grunn til å anta at solvenssituasjonen har svekket seg vesentlig. Finanstilsynet er av den oppfatning at det årlig bør gjøres scenarioanalyser. Finanstilsynet vurderer at det er god praksis å forankre slike analyser i definerte makrosenarioer.

Finanstilsynet la til grunn at resultatet av EIOPAs stresstest og håndteringen av et slikt scenario innenfor det etablerte risikostyringssystemet er drøftet i sentrale organer i foretaket, herunder i styret. Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at stresstesten er behandlet i foretakets risikostyringskomite og at styret er orientert om resultatene.

Klimarisiko

Finanstilsynet forventer at klimarisiko er integrert i foretakenes system for risikostyring. Finanstilsynet forventer at klimarisiko dekkes i foretakenes ORSA, herunder at det utarbeides kvalitative og kvantitative scenarier. Finanstilsynet viser til EIOPAs "*Opinion on the supervision of the use of climate change risk scenarios in ORSA*" som gir uttrykk for tilsynsmyndighetenes forventninger til vurdering av klimarisiko på kort og lang sikt.¹ Finanstilsynet ba i foreløpig rapport om styrets vurdering av foretakets eksponering mot klimarisiko og planer for videre utvikling av kvantitative analyser.

Det følger av styrets svar at styret vurderer at KLPs eksponering mot klimarisiko er moderat og på linje med eller bedre enn sammenlignbare pensjonsinstitusjoner. Styret opplyser at foreslåtte lovkrav om bærekraft, herunder bruk av kvantitative scenarioanalyser av klimarisiko, er inkludert i foretakets retningslinjer. Finanstilsynet tar til etterretning at foretaket har inngått et samarbeid med en ekstern aktør for å utvikle analyseverktøy og at verktøyet vil benyttes i analyser som vil inngå i årets ORSA.

¹ Se EIOPAs "[Opinion on the supervision of the use of climate change risk scenarios in ORSA](#)".

2.1.4 Overvåking og rapportering

Overvåking av risiko

Uavhengig risikorapportering

Risikostyringsfunksjonen utarbeider en kvartalsvis risikorapport til styret og ledelsen. Finanstilsynet kunne ikke se at interne risikomål og sentrale risikorammer dekket i rapporten. Finanstilsynet la til grunn at risikostyringsfunksjonen løpende overvåker utviklingen i interne risikomål og sentrale risikorammer og at dette jevnlig rapporteres til styret og ledelsen. Dette temaet ble også berørt i rapport etter Finanstilsynets tilsyn i 2015 og 2016. Finanstilsynet ba styret redegjøre for risikostyringsfunksjonens rolle i foretakets løpende overvåking av risiko.

Finanstilsynet registrerer at styret er enig i at uavhengig validering/beregning av interne risikomål og vurdering mot risikorammer bør rapporteres i større grad og at dette vil inkluderes i risikostyringsfunksjonens kvartalsvise rapport. Finanstilsynet vurderer at det er god praksis at risikostyringsfunksjonens uavhengige risikorapport tar utgangspunkt i styrets etablerte risikoappetitrammeverk.

Rapportering til Finanstilsynet

Finanstilsynet har over tid påpekt gjentatte feil i KLPs kvantitative Solvens II-rapportering. Fastsatte frister for å korrigere feilene har i flere tilfeller ikke blitt overholdt. Finanstilsynet nevnte videre i foreløpig rapport at ORSA-rapporten for 2021 som ble vedtatt av styret i august 2021, ved en inkurie, først ble mottatt av Finanstilsynet i desember 2021. Finanstilsynet forventer at KLP har systemer og rutiner som sikrer korrekt rapportering og at feil som påpekes av Finanstilsynet blir korrigert innenfor fastsatte frister.

Finanstilsynet registrerer at styret erkjenner at det har vært utfordringer knyttet til å opprettholde kvaliteten i den kvantitative Solvens II-rapporteringen. Styret viser til at dette blant annet skyldtes problemer med å vedlikeholde kompetanse på rapporteringsløsningen da det har vært knapphet i markedet på relevant kompetanse og vanskelig å holde på denne. Finanstilsynet registrerer at styret vurderer at gjennomførte tiltak som bistand fra systemleverandør og forbedring og videreutvikling av interne rutiner og rapporteringsløsning, har bedret situasjonen. God kvalitet på rapporteringen er avgjørende for intern virksomhetsstyring og for korrekt informasjon til myndigheter og andre interessenter. Finanstilsynet ser alvorlig på svakhetene i foretakets rapportering og legger til grunn at styret påser at foretaket har systemer og rutiner for å sikre korrekt rapportering.

2.2 Kapitalforvaltningsområdet

2.2.1 Strategi og overordnede retningslinjer mv.

Kapitalforvaltningsstrategi mv.

Risikoappetitt og risikotoleransegrenser

Styret bør klart definere sin risikoappetitt og risikotoleransegrenser. Kapitalforvaltningsstrategien bør være i overensstemmelse med den overordnede risikostrategien.

Styret har i risikostrategien fastsatt et risikomål knyttet til en minimums sannsynlighet for at solvenskapitaldekningen ikke faller under 100 prosent på tolv måneders sikt. Etter det Finanstilsynet forstod benyttes ikke risikomålet direkte i styringen av kapitalforvaltningen, men målet er operasjonalisert gjennom en transformasjon av risikomålet i risikostrategien. Finanstilsynet

antok at det kan oppstå situasjoner der forholdet mellom risikomålet i risikostrategien og det transformerte målet er uklart.

Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at det transformerte målet var et tilleggsmål i strategien for 2021 og at det ikke er gjeldende for 2022. Det etablerte risikomålet innebærer at inngående markedsrisiko ikke skal være større enn at målet nås målt ved en kjøp-og-hold-strategi. I tillegg skal det etableres en handlingsregel for det aktuelle året som gir en risikodempende effekt i forhold til en kjøp-og-hold-strategi. Det følger av styrets svar at det er handlingsregelen som styrer risikoen gjennom året og at risikomålet målt mot årsskiftet og på tolv måneders sikt rapporteres løpende til styret sammen med status for handlingsregelen. Finanstilsynet registrerer at styret vurderer at forholdet mellom handlingsregelen og risikomålet er godt forankret i KLP og at styret vurderer at det ikke vil oppstå situasjoner som kan føre til uklarhet i forhold til gjennomføringen av risikostyringen. Finanstilsynet tar til etterretning at foretaket vil beskrive dette tydeligere i strategi for samlet risikostyring samt i kapitalforvaltningsstrategien for 2023.

Rammer for eiendom

Finanstilsynet registrerte at det er fastsatt rammer for geografi- og sektoreksponering for direkte-investeringer i eiendom. Finanstilsynet stilte spørsmål om det også bør fastsettes tilsvarende rammer for eksterne eiendomsfond og om styret bør gi føringer for belåningsgrad i slike fond.

Det følger av styrets svar at det er etablert rammer for investeringer i globale eiendomsfond på geografi, sektor og belåningsgrad, men at disse rammene ikke er vedtatt av styret. Finanstilsynet tar til etterretning at slike rammer vil inkluderes i kapitalforvaltningsstrategien for 2023.

Nærmere om forhold relatert til kundevern

Kostnader knyttet til kapitalforvaltningen

Finanstilsynet viste til likelydende brev av 7. april 2021 (Pensjonsinnretningers behandling av forvaltningsvederlag ved plassering av kundemidler til forvaltning i fond). En viktig forutsetning i forsikringsvirksomhetsloven og dens regler om pristariffer og premier, er prinsippet om at pensjonsinnretningene selv må bære risikoen for eventuelle underskudd på kostnadsresultatet i et år, men at pensjonsinnretningene til gjengjeld har rett til alt overskudd på kostnadsresultatet. Dette må ses i sammenheng med gjeldende overskuddsmodell som prinsipielt skiller mellom overskudd på henholdsvis årets kostnadsresultat, avkastningsresultat og risikoresultat. Underskuddet på kostnadsresultatet kan ikke dekkes ved fradrag i de overskudd på avkastnings- eller risikoresultatet som skal fordeles mellom og tilordnes forsikringskontraktene. Pensjonsinnretningene har som hovedregel heller ikke rett til andel av overskudd på avkastnings- og risikoresultat. Dersom forvaltningskostnader blir avregnet mot den avkastning som er oppnådd, vil dette føre til at forsikringskundene dekker kostnader som ellers skulle vært betalt av pensjonsinnretningen.

Finanstilsynet ba i foreløpig rapport styret bekrefte at KLP fører forvaltningshonorarer i verdipapirfond og alternative investeringsfond mv. som en kostnad til fradrag i kostnadsresultatet (bruttoføring) og ikke til fradrag i avkastningsresultatet.

Det følger av styrets svar at KLP er kjent med Finanstilsynets vurderinger, men at KLP har en annen lovforståelse og fører derfor forvaltningshonorarer i verdipapirfond og alternative investeringsfond mv. til fradrag i avkastningsresultatet. Finanstilsynet registrerer at styret finner det

vanskelig å endre praksis før det foreligger en avklaring av tolkingsspørsmålet fra Finansdepartementet. Finanstilsynet vil komme tilbake til dette i egen sak.

Styring av likviditetsrisiko mv.

Likviditetsrisiko knyttet til derivater mv.

Markedsuroen i 2020 medførte betydelige endringer i markedskurser og den historiske svekkelsen i den norske kronen medførte betydelig økning i krav om sikkerhet for inngåtte valutaderivater. Finanstilsynet ba styret redegjøre nærmere for effekten av økte sikkerhets-/ marginkrav direkte for KLP og for underliggende verdipapirfond, og om markedshendelsene i 2020 kunne håndteres innenfor foretakets etablerte system for likviditetsstyring. Finanstilsynet la til grunn at foretaket har evaluert sin likviditetsstrategi, herunder beredskapsplanen for likviditet, i lys av erfaringene fra 2020 og ba styret redegjøre for eventuelle endringer i foretakets likviditetsstyring.

Finanstilsynet registrerer at styret vurderer at KLP håndterte den kraftige kronesvekkelsen i 2020 tilfredsstillende uten synlige kostnader i form av tapt avkastning. Foretaket gjorde enkelte justeringer og forbedringer i strategien ved at antall verdipapirer som kan stilles som sikkerhet er utvidet og det er etablert repoavtaler mot enkelte banker. Finanstilsynet tar til etterretning at disse endringene ble innarbeidet i likviditetsstrategien fra og med 2021.

Avtaler om sikkerhet knyttet OTC-derivatkontrakter - systemrisiko

ESRB har anbefalt at finansielle og ikke-finansielle motparter som inngår OTC-derivatkontrakter som ikke er gjenstand for clearing gjennom en sentral motpart bør påse at risikostyringsmodellen ikke resulterer i plutselige og signifikante endringer i bilaterale marginkrav, eller krav til kvaliteten av sikkerheten når det finner sted nedgradering i kredittrating. Finanstilsynet ba KLP om å vurdere sin etablerte risikostyringsmodell opp mot ESRBs anbefaling.

Det følger av styrets svar at hovedmekanismen for risikoreduksjon er krav om ISDA-avtale med CSA-tillegg for alle derivattransaksjoner. Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at kravet er nedfelt i konsernets kreditrammer og inkludert i rammeovervåkingen. Finanstilsynet tar til etterretning at styret vurderer at den etablerte risikostyringsmodellen er betryggende i forhold til behandling av OTC-derivatkontrakter. Finanstilsynet legger til grunn at KLP følger ESRBs anbefaling.

2.2.2 Måling av risiko

System for administrasjon av markedsposisjoner

Retningslinjer for verddivurdering mv.

Finanstilsynet registrerte at retningslinjer for verdsettelse av finansielle instrumenter er fastsatt i KLP Kapitalforvaltning AS, eiendom i KLP Eiendom AS og utlån i KLP Bank AS. Finanstilsynet la til grunn at sentrale forutsetninger for verddivurderingene er kjent og forstått av styret i KLP.

Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at styrets revisjonsutvalg i forbindelse med avleggelsen av kvartalsregnskap, mottar en orientering fra administrasjonen om retningslinjer og forutsetninger for verddivurdering av sentrale balanseposter, herunder finansielle eiendeler, eiendom og utlån.

Finanstilsynet legger til grunn at retningslinjene for verdsettelse forankres i KLP.

System for verdivurdering av eiendom

Finanstilsynet registrerte fra mottatt dokumentasjon at verdivurdering av foretakets eiendommer gjøres i regneark. Sett hen til omfanget og størrelsen på foretakets direkteinvesteringer i eiendom stilte Finanstilsynet spørsmål ved om bruk av regneark er hensiktsmessig med tanke på risikoen for menneskelige feil, revisjon av beregninger og forutsetninger, protokollering av endringer og dokumentasjon.

Det følger av styrets svar at styret forstår Finanstilsynets spørsmål basert på utviklingen i verktøy for verdsettelse, men at styret er av den oppfatning at bruken av regneark ikke utgjør en betydelig risiko for verdsettelse og rapportering av eiendomsverdier. Styret fremhever at det er etablert flere kontrollmekanismer for å sørge for at verdsettelsen av eiendomsporteføljen følger markedsutviklingen. Finanstilsynet registrerer at styret mener at regnearkene som lages hvert kvartal i kombinasjon med oppsummering av verdsettelsesparametere, gir tilstrekkelig dokumentasjon for revisjon.

2.2.3 Overvåking og rapportering

Overvåking av etterlevelse av retningslinjer og rammer

Etter Finanstilsynets vurdering bør styret jevnlig motta uavhengige kontrollrapporter som viser etterlevelse av alle rammer/retningslinjer fastsatt av styret. Finanstilsynet registrerte at konsernets månedsrapport blant annet inneholder rapportering av etterlevelse av rammer. Det var imidlertid noe uklart for Finanstilsynet hvilken organisatorisk enhet i KLP som utarbeider denne delen av rapporten. Finanstilsynet kunne ikke se at alle rammer fremgikk av rapporteringen.

Det følger av styrets svar at internkontrollrapporteringen knyttet til etterlevelse av rammer er lagt til KLPs økonomiseksjon som styret vurderer å være uavhengig av enheter som tar investeringsbeslutninger. Finanstilsynet registrerer at styret vurderer at uttrekket for rapporteringen er tilfredsstillende sett i forhold til formålet som er oppfølging av allokeringsrammer på overordnet nivå. Finanstilsynet legger til grunn at rapporteringen til styret viser etterlevelse av alle rammer/retningslinjer fastsatt av styret.

2.3 Forsikringsområdet

Strategidokumenter mv.

Finanstilsynet forventer at det foreligger en forsikringsstrategi som fungerer som et styringsverktøy for styret. Strategien bør klart etablere styrets risikotoleranse og inneholde et rammeverk for forsikringsrisiko med angivelse av risikorammer for de ulike forsikringsrisikoene. Forsikringsstrategien bør identifisere aktuelle forsikringsrisikoer, fastsette hvordan disse skal styres og måles samt hvordan utvikling av de ulike risikoer skal rapporteres til styret. Det bør gis klare føringer og retningslinjer for de tiltak som skal gjennomføres når rammene overskrides eller strategidokumentets øvrige retningslinjer fravikes.

Finanstilsynet stilte i den foreløpige rapporten spørsmål om forsikringsstrategien i større grad bør konkretiseres gjennom definerte rammer med tilhørende tiltak for hver enkel biometrisk risiko i hvert risikofellesskap.

Finanstilsynet registrerte at strategidokumentet for samlet risikostyring ga føringer for rentegaranti-premien, men ingen konkrete føringer for styring av rentegarantien. Det fulgte av mottatt

dokumentasjon at beregningsrenten for ny opptjening i praksis har vært sammenfallende med den maksimalt tillatte til enhver tid etter Finanstilsynets beslutninger. Finanstilsynet påpekte at høyest tillatte beregningsrente er tatt ut av regelverket. Det forutsettes at solvenskapitalkravet gir foretakene tilstrekkelig insentiv til å legge betryggende renteforutsetninger til grunn ved premieberegningen. Finanstilsynet viste også til at forsikringsvirksomhetslovens krav om tilstrekkelige og betryggende premier samt kravet til forsvarlig kapitalforvaltning, legger klare begrensninger med hensyn til hvor høy fremtidig avkastning foretaket kan legge til grunn ved premieberegningen. Dette tilsier at beregningsrente i pristariffen innarbeides i foretakets forsikringsstrategi. Finanstilsynet stilte videre spørsmål om styret bør fastsette et langsiktig mål for den gjennomsnittlige beregningsrenten i porteføljen. Gjennomsnittlig beregningsrente bør være et sentralt premiss i innretningen av foretakets kapitalforvaltningsstrategi.

Etter Finanstilsynets vurdering bør alle deler av det forsikringstekniske beregningsgrunnlaget inkluderes i forsikringsstrategien. Dette gjelder også administrasjonsreserve og avsetning for forventede erstatningsutbetalinger for forsikringstilfeller som ved regnskapsårets utgang ikke er meldt til eller ferdigbehandlet av foretaket.

Finanstilsynet registrerte at foretaket årlig utarbeider en rapport som omfatter de fleste delene av det forsikringstekniske beregningsgrunnlaget. Etter Finanstilsynets vurdering bør imidlertid styret gjennom forsikringsstrategien etablere et tydelig rammeverk for forsikringsrisiko med angivelse av risikorammer for alle sentrale deler av forsikringsrisikoen for å sikre at forsikringsstrategien fungerer som et styringsverktøy for styret.

Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at styret er enig i at alle deler av det forsikringstekniske beregningsgrunnlaget bør innarbeides i forsikringsstrategien, herunder en tydeligere strategi for beregningsrente. Finanstilsynet tar til etterretning at det jobbes med å få dette på plass i oppdatert forsikringsstrategi for 2023.

Øvrige forhold tilknyttet forsikringsområdet

Beregning av risikoresultat

For kommunale tjenestepensjonsordninger har det tidligere vært utfordringer knyttet til at andre hendelser enn død, uførhet og opplevelse har blitt del av risikoresultatene. Dette har blant annet hatt med pensjonsordningenes utforming å gjøre. Etter Finanstilsynets forståelse er disse utfordringene ikke lenger aktuelle og alt ligger til rette for at risikoresultatene regnes som de på forhånd beregnede risikopremier med fradrag for de faktiske risikokostnader. Risikopremiene skal beregnes etter gjeldende premieberegningssystem. Medlemsforetakenes pensjonsplaner og de til enhver tid ajourførte medlemsdataene ligger til grunn for beregningen. Det er pensjonsrettighetene som ligger til grunn for beregningen av risikopremiene som definerer og avgrenser risikoen pensjonsinnretningen dekker gjennom risikoresultatet. For andre pensjonsrettigheter som oppstår, og som foretaket ikke har kunnet premiesette på forhånd ut fra forsikringstekniske beregninger, skal det beregnes premie på det tidspunktet pensjonsrettighetene oppstår. Finanstilsynet la i foreløpig rapport til grunn at foretaket har oppdaterte rutiner for ajourhold av medlemsbestanden og et forsikringsteknisk system som ivaretar dette.

Finanstilsynet kan ikke se at styret har kommentert dette i sitt svar. Styret viser imidlertid til avklaringene som er gjort rundt hvordan levealdersjustering skal behandles i kommunale (offentlige) tjenestepensjonsordninger. Den isolerte effekten endringer i levealdersjusteringen har

på pensjonsytelsene er ikke å anse som del av virksomhetens risikoresultat. Effekten av endringer i levealdersjusteringen skal gjøres opp mot premiefond. Finanstilsynet registrerer at styret tar denne lovforståelsen til etterretning.

2.4 Tekniske avsetninger og kapitalkrav

2.4.1 Validering

Finanstilsynet påpekte etter stedlig tilsyn i 2016 at det er viktig at alle sentrale forutsetninger valideres. Dette gjelder både data, modeller og forutsetninger. KLP har etablert en prosess for validering av data og biometriske beregningsforutsetninger, men øvrige sentrale beregningsforutsetninger og modeller er i liten grad validert. Dette gjelder f.eks. den sentrale forutsetningen om dynamisk rentegarantipremie. Finanstilsynet anser at de mest sentrale forutsetningene må vektlegges sterkest i valideringen, og at disse kan identifiseres ved hjelp av sensitivitetsanalyser der det benyttes alternative forutsetninger. Finanstilsynets vurdering i foreløpig rapport var at det i liten grad utføres sensitivitetsanalyser utover de som er gjengitt i ORSA-rapporten.

I foretakets beregning av tekniske avsetninger er det foretatt enkelte vesentlige forenklinger. Bruk av slike forenklinger stiller krav til validering. Foretaket må løpende validere at modellene er velegnet og at forenklingene gir tilstrekkelig gode approksimasjoner under endrede markedsforhold eller ved endringer i risiko som må anses som vesentlige.

Det følger av styrets svar at risikostyringsfunksjonen forvalter en liste over de forutsetningene som benyttes i beregningene, og at alle forutsetningene i listen klassifiseres i forhold til viktighet. Styret vurderer at dette danner et godt utgangspunkt for å prioritere blant de ulike valideringsoppgavene. Finanstilsynet legger til grunn at det løpende gjøres vurderinger av viktighet av de ulike forutsetningene under endrede markedsforhold. Finanstilsynet legger til grunn at aktuarfunksjonen fremover vil validere alle sentrale modeller og beregningsforutsetninger.

2.4.2 Overordnet om dokumentasjon

Foretaket bør identifisere og fremheve de viktigste forutsetningene i beregningen av tekniske avsetninger slik at styret kan ta stilling til dem før de fastsettes og benyttes i beregningene. Finanstilsynet registrerte at KLP har fremhevet viktige forutsetninger, men påpekte i foreløpig rapport at foretaket i større grad bør ha en systematisk metode for å identifisere de viktigste forutsetningene, f.eks. ved bruk av sensitivitetsanalyser. Etter Finanstilsynets vurdering bør styret ha et forhold til hvor sensitivt nivået på tekniske avsetninger og foretakets solvens er for endringer i sentrale forutsetninger fastsatt av foretaket.

Styret viser i sitt svar til at de viktigste forutsetningene som benyttes i solvensberegningene identifiseres og fremlegges for styret årlig. Finanstilsynet registrerer at styret er enig i at betydningen av endringer i ulike forutsetninger bør understøttes av sensitivitetsanalyser på en mer systematisk måte.

2.4.3 Forutsetninger

Fremtidige egenkapitalinnskudd

KLP tok på tidspunktet for tilsynet en prosentandel av premiereserven i årlige egenkapitaltilskudd. Av tilskuddet er en andel regnet som en fortjenestemargin, hvor nåverdien av de årlige beløpene innregnes tilsvarende som fortjenestemarginer i premiene. Det resterende anses som rene

kapitalinnskudd som ikke inngår i beregningene. Finanstilsynet uttalte etter stedlig tilsyn i 2016 at det må tas hensyn til at egenkapitaltilskuddet fremstår som en hybrid av inntekt og kapitalforhøyelse, hvor det er grunn til å anta at medlemmene anser (i hvert fall) deler av den årlige betalingen som en investering, som gir en tilleggsverdi for medlemmet utover en ren premiebetaling. Finanstilsynet uttalte at det bør foretas en vurdering av hvor mye av den årlige betalingen som representerer en normal betaling for produktet, og som i andre foretak kan bli innbetalt i form av fortjenestemarginer i premiene. Finanstilsynet tok til etterretning at en årlig vurdering av hvor mye som representerer slik normal betaling vil tas inn i den årlige behandlingen av forutsetningene for beregningene. Finanstilsynet skrev i foreløpig rapport at det var uklart om en slik årlig vurdering er foretatt, og hvordan foretaket fastsetter andelen av egenkapitaltilskuddet som innregnes som en fortjenestemargin.

Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at inntektskomponenten av egenkapitaltilskuddet fastsettes årlig i KLPs risikostyringskomité. Komitéen har gjennomført historiske markedsmessige sammenligninger, men styret erkjenner at en slik sammenligning ikke gir et entydig svar på hva satsen for inntektskomponenten skal være. Finanstilsynet legger til grunn at KLP etablerer et rammeverk for fastsettelse av satsen som sikrer konsistens over tid og som kan valideres.

Behandlingen av risikoutjevningfondet

I solvensberegningene anser foretaket risikoutjevningfondet som en forsikringsforpliktelse, som har en risikoreduserende effekt i beregningen av kapitalkravene for forsikringsrisiko. Forutsetningen er også omtalt i foretakets brev av 18. januar 2017. Finanstilsynet har tidligere uttalt at risikoutjevningfondet på beregningstidspunktet bør betraktes som kapital i kapitalgruppe 2. Dersom det forutsettes at fondet bygges opp i løpet av simuleringsperioden, skal eventuelt restbeløp mot slutten av simuleringshorisonten betraktes som en forsikringsforpliktelse som forutsettes utbetalt til kundene. Finanstilsynets vurdering er bl.a. gjengitt i notat oversendt til Finansdepartementet 19. juni 2014. I notatet vises det til at risikoutjevningfondet ikke kan regnes som en forsikringsforpliktelse, siden forpliktelser kun omfatter forventede utbetalinger til forsikrede. Forsikringsforpliktelsene skal ikke omfatte sikkerhetsmarginer eller buffere som bygges opp for å dekke fremtidige utfall som er mer negative enn forventet. Risikoutjevningfondet representerer en slik buffer, i likhet med naturskadekapitalen i skadeforsikring.

Finanstilsynet forstod det slik at KLPs begrunnelse for å betrakte risikoutjevningfondet som en forsikringsforpliktelse primært er at foretaket allerede har fylt opp den maksimale tellende kapitalen i kapitalgruppe 2 ved supplerende kapital. Risikoutjevningfondet blir derfor reelt sett ikke tellende dersom det regnes som kapital i kapitalgruppe 2. Ved at det regnes som en forsikringsforpliktelse kan fondet derimot hensyntas som et risikoreduserende element i beregningen av forsikringsrisiko. Foretakets solvenskapitaldekning blir dermed høyere ved å regne risikoutjevningfondet som en forsikringsforpliktelse.

Etter Finanstilsynets vurdering må risikoutjevningfondets status vurderes uavhengig og likt for alle foretak, uavhengig av i hvilken grad det medregnes i det enkelte foretaks tellende ansvarlige kapital. Det vises i den forbindelse til at flere forsikringsforetak er i den situasjonen at ansvarlig kapital i kapitalgruppe 2 ikke medregnes fullt ut i den tellende ansvarlige kapitalen, f.eks. gjelder dette naturskadekapitalen i flere skadeforsikringsforetak. Finanstilsynet viser til Solvens II-direktivet artikkel 77 nr. 2, der det fremgår at beste estimat skal omfatte kontantstrømmer som benyttes til å betjene forsikringsforpliktelsene. Ettersom risikoutjevningfondet representerer en buffer, og ikke

en forventet utbetaling til de forsikrede, fastholdt Finanstilsynet sin vurdering av at det ikke kan regnes som en forsikringsforpliktelse.

Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at KLP vil rette seg etter Finanstilsynets vurdering og regne risikoutjevningfondet som ansvarlig kapital i kapitalgruppe 2, og ikke som en forsikringsforpliktelse med risikoreduserende effekt. Finanstilsynet merker seg for øvrig styrets bemerkning om at forutsetningen om å behandle fondet som en forsikringsforpliktelse ikke primært var begrunnet ut fra effekten på foretakets solvenskapitaldekning, men at denne behandlingen ifølge styret gir en mer realistisk verdivurdering av de forsikringstekniske avsetningene. Finanstilsynet bekrefter styrets forståelse av at forventede fremtidige avsetninger til risikoutjevningfondet regnes som en forsikringsforpliktelse ved at de inngår i beste estimat på forsikringstekniske avsetninger, og ikke som ansvarlig kapital.

Dødelighetsforutsetninger

Beste estimats dødelighetsforutsetninger består av en estimert startdødelighet og en antatt dødelighetsutvikling. Antatt dødelighetsutvikling i KLPs beste estimat baserer seg på forutsatt dødelighetsutvikling i pristariffen, men KLP har justert dødelighetsutviklingen med 10 prosent i forhold til forutsetningene i pristariffen. Finanstilsynet antok at denne justeringen er foretatt for å nøytralisere marginen på 10 prosent i dødelighetsutviklingen som opprinnelig ble lagt til grunn i K2013. Marginen på 10 prosent på SSBs mellomalternativ ble lagt til blant annet for å ta hensyn til at dødelighetsnedgangen må forventes å bli høyere i forsikringsbestanden enn i befolkningen ellers. Finanstilsynet presiserer at det ikke er for å utgjøre en sikkerhetsmargin at denne marginen ble innarbeidet i K2013.

Ved utarbeidelsen av K2013 ble det i pristariffen også innarbeidet en margin i startdødeligheten blant annet for å ta hensyn til sosioøkonomiske effekter i en forsikringsbestand. For å utlede beste estimats startdødelighet tar KLP utgangspunkt i pristariffen for opplevelsesrisiko og justerer denne med en justeringsfaktor som utgjør forholdet mellom antall observerte dødsfall og antall forventede dødsfall fra pristariffen. Finanstilsynet stilte i foreløpig rapport spørsmål ved om særtrekkene ved en forsikringsbestand, blant annet sosioøkonomiske effekter, er ivaretatt i beste estimat gjennom den nevnte justeringsfaktoren.

Det var videre uklart for Finanstilsynet hvordan foretaket sørger for at utledningen av beste estimats dødelighetsforutsetning er konsistent dersom marginen i dødelighetsutviklingen på 10 prosent er utelatt i beste estimat-forutsetningene samtidig som den er inkludert i pristariffen ved beregning av justeringsfaktoren.

Det følger av styrets svar at styret ikke finner belegg for at det er 10 prosent sterkere dødelighetsforbedring i forsikringsbestanden enn i befolkningen ellers.

Finanstilsynet vil påpeke at det er stor usikkerhet knyttet til forutsetninger om dødelighetsutvikling. SSB viser også til denne usikkerheten i sine befolkningsframskrivninger. Etter Finanstilsynets vurdering tilsier dette at på dette området bør ikke foretakene innarbeide fortjenestemarginer i forhold til pristariffen på en slik måte at fortjenestemarginene bidrar til økt solvenskapitaldekning. Finanstilsynet ber styret revurdere forutsetningen om utvikling i framtidig dødelighet.

Finanstilsynet tar til etterretning at KLP vil legge større vekt på egne analyser. Foretaket har benyttet seg av en kompleks modellering av bestanden for analyseformål. Finanstilsynet registrerer at for å unngå uklarheter vil KLP søke enklere metoder, hvor en mulig tilnærming vil være å benytte observert risikoresultat heller enn komplekse analyser av bestanden for å fastsette forutsetningene for beste estimat.

2.4.4 Modellering av økonomiske scenarier

Forutsetning om dynamisk rentegarantipremie

KLP antar at fremtidige forventede kostnader i forbindelse med negative renteresultat vil dekkes fullt ut av rentegarantipremien. I beregningene hensyntas dette ved at det antas at rentegarantipremien justeres slik at den året etter dekker opp eventuelle tap ved simulert belastning på egenkapitalen året før. Unntaket er de to første årene av simuleringen, hvor rentegarantipremien holdes fast, slik at rentegarantipremien ikke antas å hente inn tap som beregnes i solvenskapitalkravet.

Finanstilsynet stilte i foreløpig rapport spørsmål ved om forutsetningen foretaket benytter er realistisk. Det vises til nærmere omtale i punktene nedenfor.

Sammenhengen mellom forutsetning om rentegarantipremie og faktisk rentegarantipremie

Den benyttede forutsetningen innebærer at kundene fullt ut dekker forventede tap ved fremtidige negative renteresultater. Dette innebærer implisitt at kundene forventes å betale svært høye rentegarantipremier i svært dårlige scenarier, uavhengig av foretakets faktiske solvens på dette tidspunktet. Finanstilsynet stilte i foreløpig rapport spørsmål ved om foretaket faktisk vil fastsette slike høye rentegarantipremier fullt ut, dersom slike scenarier oppstår. Finanstilsynet viste til foretakets risikostrategi, der det fremgår at KLP som et gjensidig foretak har en særlig interesse av å styre risiko for variasjon i premien. Styret i foretaket har også gitt uttrykk for at store årlige og uventede innbetalinger er uønsket.

Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at det er ønskelig å unngå store variasjoner i premier, men styret viser samtidig til planen for framtidige ledelsestiltak som spesifiserer at det er KLPs praksis å fakturere kundene den beregnede rentegarantipremien uavhengig av nivået på denne. Finanstilsynet tar styrets svar til etterretning.

Sammenhengen mellom forutsetning om rentegarantipremie og forutsetning om avgang

KLP er i større grad enn tidligere utsatt for konkurranse fra livforetak og pensjonskasser. Det er grunn til å anta at en stor økning i rentegarantipremien kan føre til økt avgang av kunder. Finanstilsynet anser at forutsetninger om scenarioavhengige forhold som isolert sett reduserer verdien av forpliktelsen (i dette tilfellet økt rentegarantipremie) ikke kan benyttes uten å ta hensyn til sannsynlige konsekvenser, herunder økt avgang. Det vises også til artikkel 26 i forordning (EU) 2015/35, der det fremgår at forutsetninger om kundens atferd, herunder avgang, ikke kan settes uavhengig av de økonomiske forholdene som kan påvirke kundens atferd, herunder følgene av tidligere og fremtidige ledelsestiltak. Finanstilsynet ba i foreløpig rapport styret redegjøre for hvilke forutsetninger som er benyttet når det gjelder sammenhengen mellom den dynamiske rentegarantipremien og forventet avgang.

Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at avgangssatsen holdes fast i alle scenarier unntatt ved beregning av kapitalkrav for avgangsrisiko. Styret argumenterer for fast sats fordi det ansees rimelig å anta at andre foretak som tilbyr offentlig tjenstepensjon er eksponert mot mange av de samme markedsfaktorene som påvirker rentegarantipremien. Styret viser videre til ti års historikk for sammenhengen mellom fraflytting og endringer i rentegarantipremie som argumentasjon for fast avgangssats. Finanstilsynet er enig i at eksponering mot de samme markedsforholdene kan forventes å påvirke rentegarantipremien i pensjonsinnretninger som leverer det samme tjenstepensjonsproduktet, men vil likevel påpeke at forhold slik som ulik risikoeksponering vil kunne medføre at rentegarantipremien ikke påvirkes likt i de ulike pensjonsinnretningene. Andre særtrekk ved pensjonsinnretningene, slik som selskapsform og rettigheter til selskapskapitalen, vil også kunne påvirke avgangshyppigheten under ulike nivå på rentegarantipremien. Gitt konkurransesituasjonen for offentlig tjenstepensjon, er det heller ikke åpenbart for Finanstilsynet at historiske avgangsobservasjoner er representative for fremtidige avgangsforutsetninger. Finanstilsynet fastholder at forutsetninger om scenarioavhengige forhold som isolert sett reduserer verdien av forpliktelsen (i dette tilfellet økt rentegarantipremie) ikke kan benyttes uten å ta hensyn til sannsynlige konsekvenser, herunder økt avgang. Finanstilsynet legger til grunn at KLP tilpasser avgangsforutsetningene slik at disse tar hensyn til mulig endret kundeavgang ved markante endringer i rentegarantipremien.

Realismen i den forenklete forutsetningen om rentegarantipremie

I beregningene av effekten av fremtidig rentegarantipremie forutsettes modellert rentegarantipremie fra og med år 3 å være lik forrige års underskudd på renteresultatet. Dette er en forenkling, og foretaket har bl.a. i forbindelse med stedlig tilsyn i 2016 gitt uttrykk for at rentegarantipremien ikke blir riktig fastsatt for hvert enkelt scenario, men at gjennomsnittspremien over alle scenarioer likevel reflekterer forventet inndekning av negativt renteresultat. Forutsetningen innebærer at foretaket innhenter tidligere tap umiddelbart ved økt rentegarantipremie, uten noen vesentlig tidsforsinkelse og uten risiko for foretaket. I realiteten prises rentegarantipremien hvert år basert på situasjonen på det aktuelle tidspunktet og risikoen fremover, uten noen direkte sammenheng med tap året før. Det fremstod som uklart for Finanstilsynet om den benyttede tilbakeskuende forenklingen er dekkende for foretakets faktiske situasjon, selv om man aksepterer premisset om at foretaket kan innhente en teoretisk riktig rentegarantipremie hvert år. Finanstilsynet kunne ikke se at denne sentrale forenklingen var validert.

Finanstilsynet stilte i foreløpig rapport spørsmål ved hvorfor foretaket ikke beregner den faktiske rentegarantipremien i hvert enkelt år for hvert scenario, slik at forutsetningen som benyttes er i tråd med hvordan rentegarantipremien faktisk fastsettes. Finanstilsynet påpekte at en slik beregning også gjør det mulig å innarbeide realistiske forutsetninger om øvre grenser for årlig økning i rentegarantipremien, jf. punktene over.

På bakgrunn av styrets svar er det ikke klart for Finanstilsynet hvorfor foretaket ikke beregner den faktiske rentegarantipremien i hvert enkelt år for hvert scenario, hvor den faktiske rentegarantipremien er basert på KLPs tariffmeldte prisingsmodell. Finanstilsynet legger til grunn at KLP gjennomfører slike beregninger og inkludere disse i aktuarfunksjonens rapport for inneværende år. Finanstilsynet registrerer at styret vurderer at det er ønskelig å gjøre modellen mer fleksibel med hensyn til fastsetting av rentegarantipremie.

Konsistens mellom forutsetningen om rentegarantipremie og vurderinger av foretakets risiko

Forutsetningen om dynamisk rentegarantipremie benyttes ikke for de to første årene av simuleringen. Dette innebærer at tap som reflekteres i beregningen av solvenskapitalkravet, ikke forutsettes å kunne innhentes fullt ut ved økt rentegarantipremie. Det var uklart for Finanstilsynet om, og eventuelt på hvilken måte, det er tatt hensyn til økning av rentegarantipremien i beregningen av solvenskapitalkravet.

Tap som oppstår etter de to første årene forutsettes imidlertid å innhentes fullt ut ved økt rentegarantipremie året etterpå. Dette innebærer at det i realiteten er kundene som dekker fremtidig risiko etter de to første årene, mens det forutsettes at foretaket dekker store deler av risikoen de to første årene. Det fremstod som uklart for Finanstilsynet hvorfor kundenes andel av risikoen skal endres i så stor grad etter de to første årene. Finanstilsynet påpekte at det synes å være en inkonsistens mellom foretakets risiko slik den vurderes på kort sikt gjennom beregningen av solvenskapitalkravet, og slik den vurderes på lengre sikt gjennom beregningen av fremtidige resultater som benyttes i fastsettelsen av de tekniske avsetningene.

I foretakets ORSA-rapport er det også gjengitt stresstester. Ifølge stresstestresultatene står foretaket overfor betydelig risiko knyttet til negative scenarioer, noe som reflekterer at tapene ikke forutsettes dekket av kunden ved økt rentegarantipremie. Finanstilsynet påpekte i foreløpig rapport at det også her synes å være en inkonsistens mellom foretakets risiko slik den vurderes i stresstestene og slik den vurderes i beregningen av fremtidige resultater som benyttes i fastsettelsen av de tekniske avsetningene.

Styret viser i sitt svar til at når framtidig rentegarantipremie holdes fast de to første årene for deretter å settes til foregående års tap, betyr det at foretaket bærer risikoen for avkastningsresultatet i år én, siden et eventuelt negativt resultat i år to faktureres ved rentegarantipremien i år tre. Dette reflekterer ifølge styret en antakelse om at inneværende års rentegarantipremie er fastsatt og ikke kan endres for å hente inn et umiddelbart kapitalkravstap eller stresstesttap. Styret fremholder at kapitalkravet ikke er upåvirket av ledelsestiltaket om å fakturere den fulle verdien av garantien. Styret viser til at verdireduksjonen spesifisert i kapitalkravet typisk fører til et betydelig tap av finansielle buffere i kundeporteføljen. Dette tapet av buffere øker verdien av rentegarantien, men ledelsestiltaket gjør at premien endres for å reflektere denne økningen.

Det er fremdeles uklart for Finanstilsynet hvorfor kapitalkravet knyttet til verdifall på eiendeler blir så betydelig når det forutsettes at tapet av buffere kompenseres ved økt rentegarantipremie. Finanstilsynet anser fortsatt at det synes å være en inkonsistens mellom foretakets risiko slik den vurderes i beregning av kapitalkrav og stresstester og slik den vurderes i beregningen av fremtidige resultater som benyttes i fastsettelsen av de tekniske avsetningene. Finanstilsynet legger til grunn at foretaket revurderer modelleringen av den dynamiske rentegarantipremien. Finanstilsynet vil følge opp saken nærmere.

Økonomisk scenariogenerator (ESG)

KLP bruker ESG-modell fra eksterne leverandører. Finanstilsynet registrerte at det benyttes modeller med høy kompleksitet både for aksjer og rentebærende papirer. Finanstilsynet ba foretaket kort

beskrive hvordan det ivaretar kalibrering mot relevante markedsdata også når det gjelder samvariasjon mellom ulike aktivaklasser. Finanstilsynet ba foretaket beskrive hvordan simuleringsdata fra modellen valideres, og hvordan simuleringsdata eventuelt er sammenlignet mot andre interne eller eksterne modeller.

Informasjon fra Finanstilsynets nivåundersøkelse for tekniske avsetninger våren 2020 viser at KLP simulerer høye verdier for kort risikofri rente for lengre løpetider. Finanstilsynet stilte i foreløpig rapport spørsmål ved om dette er konsistent med rentekurven fra EIOPA.

Finanstilsynet tar til etterretning at styret mener at renten er i samsvar med rentekurven til EIOPA. Finanstilsynet vil følge opp foretakets ESG i en ny nivåundersøkelse for tekniske avsetninger per 31. desember 2021.

Antall modellerte scenarioer

Den økonomiske scenariogeneratoren modellerer 1000 scenarioer. Dette er et relativt lavt antall, og Finanstilsynet antar at bruk av ulike sett med scenarioer kan gi en signifikant variasjon i nivået på tekniske avsetninger. Det var uklart for Finanstilsynet i hvilken grad foretaket har vurdert størrelsen på variasjonen ved bruk av ulike sett med scenarioer, og hvilke tilpasninger som eventuelt er vurdert for å redusere en slik variasjon, herunder økning av antall scenarioer.

Finanstilsynet registrerer at styret er enig i at det bør vurderes nærmere om bruk av ulike sett med scenarioer kan gi signifikant variasjon i nivået på de tekniske avsetningene, eventuelt hvordan økning av antall scenarioer vil påvirke de tekniske avsetningene.

Forenklet inndeling i modellpunkter

I foretakets beregning av tekniske avsetninger er det benyttet en forenkling ved at fremtidige resultater modelleres basert på en inndeling av porteføljen i ulike modellpunkter. Inndelingen i de ■ modellpunktene som benyttes i resultatsimuleringen er basert på risikofelleskap, investeringsportefølje og nivået på tilleggsavsetninger, men reflekterer etter det Finanstilsynet forstod ikke ulike nivåer på rentegarantien. Nivået på rentegaranti vil ha vesentlig betydning for renteresultatet og for modelleringen av fremtidige ledelsestiltak. Finanstilsynet stilte i foreløpig rapport spørsmål ved om den benyttede inndelingen i modellpunkter sikrer at resultatfremskrivningen reflekterer den underliggende forpliktelsen og risikoen i tilstrekkelig grad. Finanstilsynet påpekte at spørsmålet aktualiseres ytterligere etter introduksjonen av det nye kundefordelte bufferfondet. Bruk av gjennomsnittstall for et relativt lite antall modellpunkter bidrar til å undervurdere den faktiske variasjonen i de underliggende forpliktelsene, noe som kan undervurdere det samlede nivået på tekniske avsetninger.

En gruppering i modellpunkter kan være en hensiktsmessig forenkling i beregningen av tekniske avsetninger, men eventuelle forenklinger som systematisk undervurderer nivået på tekniske avsetninger kan etter Finanstilsynets vurdering ikke benyttes. Foretaket må derfor regelmessig validere at forenklingen ikke undervurderer nivået på tekniske avsetninger under gjeldende eller endrede markedsforhold. Finanstilsynet kunne ikke se at dette var gjennomført.

Finanstilsynet tar til etterretning styrets svar om at det vil bli utført en analyse av effekten av inndeling basert på kontraktens rentegaranti, og at hvis analysen viser at det er nødvendig å bruke rentegaranti som kriterium for gruppering, vil dette gjennomføres.

Plan for fremtidige ledelsestiltak

Fremtidige ledelsestiltak kan kun tas hensyn til i beregningene dersom de anses som realistiske i henhold til kravene i artikkel 23 i forordning (EU) 2015/35. Finanstilsynet forventer at foretakets handlingsregler er klart forankret i foretakets styrende dokumenter. Finanstilsynet registrerte at foretaket har utarbeidet en plan for fremtidige ledelsestiltak som er vedtatt av styret. I planen er effekten av de ulike tiltakene omtalt, men den kvantitative effekten på solvenskapitaldekningen er i mindre grad angitt. Etter Finanstilsynets vurdering bør effekten i større grad kvantifiseres, slik at det er klart for styret hvor stor effekt de forutsatte ledelsestiltakene har på foretakets beregnede solvens. For de viktigste tiltakene bør det gjengis sensitivitetsanalyser ved bruk av alternative forutsetninger.

Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at styret er enig i at betydningen av endringer i ulike forutsetninger ved beregning av kapitaldekningen bør understøttes av sensitivitetsanalyser, og at dette vil kunne gi styret et bedre vurderingsgrunnlag når det gjelder fastsettelse av forutsetningene og hvordan de påvirker solvenskapitaldekningen.

2.4.5 Beregning av solvenskapitalkravet

Handlingsregel for opplevelsrisiko og uførhetsrisiko

I beregningen av kapitalkravet for opplevelsrisiko og uførhetsrisiko forutsetter foretaket at det gjennomføres en tariffendring to år etter sjokk, og 7 års oppreservering med bruk av avkastnings- og risikoresultat med 20 prosent egenkapitalbidrag. Forutsetningene er også omtalt i foretakets brev av 18. januar 2017. Etter Finanstilsynets vurdering kan tilpasning av premiene etter et sjokk hensyntas som et ledelsestiltak, som i så fall skal omtales i plan for fremtidige ledelsestiltak som vedtas av styret. Oppreservering ved bruk av avkastnings- og risikoresultat krever tillatelse fra Finanstilsynet.

Finanstilsynet påpekte i foreløpig rapport at det er flere forhold som må tas hensyn til i en eventuell vurdering av effekten av en tillatelse til bruk av kundeoverskudd. For det første må det vurderes om en endring i forutsetningen i beste estimat vil påvirke beregningsgrunnlaget som benyttes til fastsettelse av premiereserven, og i så fall i hvilken grad. I denne vurderingen må det tas hensyn til i hvilken grad gjeldende forutsetninger i beste estimat avviker fra forutsetningene som benyttes for premiereserven. Dersom foretaket har forutsatt høyere dødelighet enn det som er benyttet i beregningen av premiereserven, er det mindre sannsynlig at en reduksjon av dødelighetsforutsetningen i samsvar med kapitalkravet for opplevelsrisiko vil føre til (krav om) oppreservering i kunderegnskapet som kan finansieres ved kundeoverskudd. Videre må det tas hensyn til krav om egenkapitalbidrag og bruk av risikoutjevningfondet i en eventuell oppreservering. Det må også gjøres en vurdering av sammenhengen mellom størrelsen på en eventuell oppreservering og lengden på en eventuell oppreserveringsperiode. Videre må det tas hensyn til foretakets solvens, ettersom denne skal hensyntas i Finanstilsynets vurdering av søknaden.

Det følger av omtalen ovenfor at det er mange forhold som påvirker både hvor stor en eventuell oppreservering vil være, og sannsynligheten for at Finanstilsynet vil godkjenne en eventuell søknad, og i så fall på hvilke vilkår. Finanstilsynet erkjenner at det er vanskelig for foretaket å vurdere disse forholdene. Samtidig kan ikke Finanstilsynet uttale seg på forhånd om et fremtidig vedtak som vil være situasjonsbetingsbet. Finanstilsynet anser derfor at usikkerheten knyttet til eventuelle fremtidige søknader om oppreservering ved bruk av kundeoverskudd er for stor til at foretaket bør kunne hensynta dette i beregningen av forsikringstekniske avsetninger. Finanstilsynet viser i den

forbindelse til finansforetaksloven § 14-8 hvor det fremgår at forsikringstekniske avsetninger skal beregnes på en forsiktig, pålitelig og objektiv måte.

Finanstilsynet ba i foreløpig rapport om styrets kommentarer, samt en oppdatert beregning av hvor stor effekt forutsetningen om oppreservering har på solvenskapitaldekningen.

Styret viser i sitt svar til at KLP har forutsatt høyere dødelighet i sitt beste estimat enn det som er benyttet i beregningen av premiereserven, og at dette gjør det mindre sannsynlig at endringen i dødelighet fastsatt i kapitalkravet for opplevelsesrisiko vil medføre krav om oppreservering i kunderegnskapet. Det vil bli gjennomført en ny beregning av opplevelseskapitalkravet uten forutsetning om oppreservering, og styret viser til at en endring av beregningsmetodikken vil vurderes. Finanstilsynet fastholder at usikkerheten knyttet til eventuelle fremtidige søknader om oppreservering ved bruk av kundeoverskudd er for stor til at foretaket kan hensynta dette i beregningen av forsikringstekniske avsetninger, og legger til grunn at foretaket endrer beregningsmetodikk.

Behandling av strategiske deltakerinteresser

KLPs datterforetak behandles som strategiske aksjeinvesteringer i samsvar med artikkel 171 i forordning (EU) 2015/35. Finanstilsynet har i merknader etter stedlig tilsyn i 2016 vist til at det bør dokumenteres at de aktuelle investeringene oppfyller kriteriene angitt i artikkel 171, herunder at verdien av investeringen forventes å være vesentlig mindre volatil i de neste tolv månedene enn verdien av andre aksjer. Finanstilsynet tok til etterretning at vurderingen vil bli inkludert i den årlige gjennomgangen av forutsetningene for beregningene. Det var uklart for Finanstilsynet om foretaket for alle relevante investeringer systematisk vurderer og dokumenterer hvorvidt alle kriteriene er oppfylt. Finanstilsynet ba om styrets kommentarer, samt dokumentasjon på at ovennevnte vilkår anses oppfylt for KLPs største datterforetak.

Styret har i sitt svar presentert beregninger av volatiliteten i strategiske aksjeinvesteringer, hvor konklusjonen er at verdien av aksjeinvesteringene i datterforetakene, målt ved egenkapitalmetoden, svinger mindre enn MSCI World index. Styret anser at konklusjonen ville blitt den samme dersom verdien av investeringen i KLP Skadeforsikring var blitt målt ved bruk av Solvens II-verdien, men at dette ikke er gjort fordi historikken ikke er lang nok for analysen. Finanstilsynet tar styrets svar til etterretning, og legger til grunn at foretaket regelmessig vurderer og dokumenterer at kriteriene angitt i artikkel 171 er oppfylt. Finanstilsynet legger videre til grunn at Solvens II-verdien av KLP Skadeforsikring AS inkluderes i fremtidige analyser.

2.5 IT-området

2.5.1 Innledning

Temaene for IT-tilsynet var:

- Organisering av foretakets IT-virksomhet
- IT-strategi, sentrale retningslinjer/styrende dokumenter og rammeverk
- De tre forsvarslinjer – organisering av arbeidet, ansvarsforhold, overvåkning og rapportering
- Styring og kontroll med utkontraktering av IT-tjenester.
- Prosjektstyring
- Beredskap og kontinuitet
- IT sikkerhet

2.5.2 Styring og kontroll med IT

IKT-forskriften § 2 Planlegging og organisering har bestemmelser om foretakets organisering og ansvarsforhold for IKT-virksomheten.

KLP har en organisering med delt ansvar mellom den sentrale IT-divisjonen og datterforetakenes IT-funksjoner. Dette er noe imellom en sentral organisering, der IT-leveransene i sin helhet leveres av IT-divisjonen, og en desentral organisering, der IT-leveransene ivaretas av datterforetakene selv. Fordelingen av oppgaver og ansvar mellom IT-divisjonen og det enkelte datterforetak varierer utfra forretningsmessige behov og prioriteringer.

Finanstilsynet påpekte i foreløpig rapport at forskjellene i fordeling av oppgaver og ansvar mellom IT-divisjonen og de ulike datterforetakene krever særskilt oppmerksomhet for å sikre at det er en betryggende styring og kontroll i forhold til ulikhetene i ansvarsdeling. Finanstilsynet mener det er viktig at det er etablert tilstrekkelige antall møteplasser på strategisk, taktisk og operasjonelt nivå der ansvarsforholdet mellom IT-divisjonen og det enkelte datterforetaket er klart definert.

Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at KLP er enige i Finanstilsynets vurdering. Samtlige tjensteavtaler med datterforetakene ble revidert i 2021, hvor det fremgår hvilke møteplasser på strategisk, operativt og taktisk nivå som iverksettes. Finanstilsynet tar til etterretning at foretaket i løpet av 2022 vil foreta en evaluering av hvordan møteplassene og relasjonen mellom KLP IT og datterforetakenes IT-ledere mest effektivt ivaretas for å sikre etterlevelse og kompetansedeling.

2.5.3 Styring og kontroll av IT-risiko

Førstelinjen

Initiering av penetrasjonstester

Av IKT-forskriften § 5 Sikkerhet framgår det at "Foretaket skal utarbeide prosedyrer som skal sikre beskyttelse av utstyr, systemer og informasjon av betydning for foretakets virksomhet, jf. § 1, mot skader, misbruk, uautorisert adgang og endring, samt hærverk". Ytterligere presiseringer framgår av EIOPA "*Guidelines on information and communication technology security and governance*", retningslinje 12 "*Information security reviews, assessment and testing*".

Finanstilsynet registrerte at penetrasjonstesting i KLP var administrert av internrevisjonen, og at penetrasjonstesting inngikk som en del av revisjonsplanene. For Finanstilsynet fremstod det som uklart i hvilken grad risikoeiere for forretningskritiske prosesser ble inkludert i planlegging, utarbeidelse av omfang/scenarier og utvelgelse av hvilke IT-løsninger som testes.

Finanstilsynet pekte i foreløpig rapport på at sikkerhetstesting, herunder penetrasjonstesting, må ta utgangspunkt i forretningsmessige vurderinger i forhold til kritikaliteten til forretningsprosessene, og at prioritering av testaktiviteter bør fastsettes i samarbeid mellom forretnings siden (risikoeier) og IT som ivaretar IT-messige sikkerhetsvurderinger. Videre ble det pekt på at førstelinjen bør være ansvarlig for å planlegge og gjennomføre sikkerhetstesting.

Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at det etter tilsynet i juni 2021 er innført nye prosesser for penetrasjonstesting i konsernet. Det fremgår at prioritering av penetrasjonstester tar utgangspunkt i kritikalitets- og risikovurderinger av forretningsprosessene, der prioriteringen fastsettes halvårlige i samarbeid mellom forretningsområdene og KLP ITs ledergruppe. Det framgår videre at risiko-/systemeier er involvert i selve planleggingen, og at IT Sikkerhet er ansvarlig for selve

gjennomføringen. Resultatene fra den enkelte penetrasjonstest oppsummeres i egen rapport med oversikt over nødvendige tiltak, ansvarlig og tidsfrist. Finanstilsynet tar styrets redegjørelse til etterretning.

Plassering av sikkerhetsansvarlig IT (CISO)

EIOPA "*Guidelines on information and communication technology security and governance*" gir veiledning for hvordan foretak kan innrette styring og kontroll med IT. Av retningslinje 7 "*Information security function*" fremgår det at foretak skal ha en dedikert sikkerhetsfunksjon der ansvarsområdet inkluderer informasjonssikkerhet. Videre fremgår det at sikkerhetsfunksjonen skal være en objektiv og uavhengig kontrollerende funksjon, der funksjonen er adskilt fra de daglige IT-drifts- og utviklingsprosesser.

Sikkerhetsansvarlig IT (CISO) var plassert i førstelinjen og rapporterte til KLP IT-ledelsen ved seksjonssjef for IT Strategi, Arkitektur og Sikkerhet. Finanstilsynet stilte i foreløpig rapport spørsmål ved CISO sin organisasjonsmessige plassering og ansvarsområde, da dette ikke syntes å følge EIOPA sine retningslinjer for etablering av en uavhengig sikkerhetsfunksjon.

Det følger av styrets svar at KLPs erfaring er at innplassering av CISO utenfor den tradisjonelle IT-organisasjonen gjør det vanskeligere å tiltrekke, utvikle og holde på kompetanse innen sikkerhetsområdet, enn om CISO blir organisert sammen med den tradisjonelle IT-organisasjonen. Finanstilsynet merker seg at CISO har direkte tilgang til, og tett relasjon med konsernsjef og gir styret årlig en orientering om risikobildet innen IT-området inklusive tilstand og fremdrift innen sikkerhetsområdet. Finanstilsynet registrerer at styret vurderer at den valgte organiseringen av funksjonen gir mer og bedre sikkerhet, men at styret vil vurdere CISO sin rapporteringsveg innen IT, der den foreløpige vurderingen er at CISO bør rapportere til KLP IT-Direktør (CIO).

Finanstilsynet legger til grunn at styret sikrer funksjonens uavhengighet. En organisasjons-/personalmessig innplassering av CISO sammen med øvrig IT-organisasjon skal ikke være til hinder for at IT-sikkerhet vurderes og håndteres uavhengig av tradisjonelle IT-prioriteringer.

Andrelinjen

IT-kompetanse i risikostyringsfunksjonen

Finanstilsynet vurderte i foreløpig rapport at IT-kompetansen hos risikostyringsfunksjonen i konsernets, inkl. datterforetakenes, andrelinje var varierende. Finanstilsynet påpekte viktigheten av å ha tilstrekkelig IT-kompetanse i risikostyringsfunksjonen for å kunne ha betryggende styring og kontroll med IT-risiko.

Det følger av styrets svar at medarbeidere i risikostyringsfunksjonen støtter seg på ekspertvurderinger gjort i førstelinjen, herunder spesielt av sikkerhetsansvarlig-IT (CISO). Styret vurderer at kompetansen i risikostyringsfunksjonene er tilstrekkelig til å kunne ta stilling til, og å utfordre, vurderingene som gjøres, samt å plassere identifiserte risikoer innenfor IT-området i det samlede risikobildet for konsernet.

Finanstilsynet tar styrets redegjørelse til etterretning, men understreker styrets ansvar for å sikre at risikostyringsfunksjonen i konsernet, inkl. datterforetak, har tilstrekkelig kompetanse til å gjøre selvstendige, uavhengige og kritiske vurderinger og å gjennomføre kontroller av aktiviteter på IT-området.

2.5.4 IT-utkontraktering

I henhold til IKT-forskriften § 2 Planlegging og organisering skal foretaket ha retningslinjer for å sikre at utkontraktert IT-virksomhet oppfyller kravene i forskriftens § 12 Utkontraktering. Dette gjelder blant annet krav til skriftlig avtale, der avtalen skal sikre foretakets rett til å kontrollere/revidere leverandørens aktiviteter, samt Finanstilsynets tilgang til opplysninger og mulighet for å føre tilsyn hos IT-leverandøren. Videre fremgår det av § 2 at avtaler om utkontraktering av IT-virksomhet og endring av slike avtaler skal behandles av styret. Styret skal presenteres en plan for utkontrakteringen, en risikovurdering av utkontrakteringsforholdet og en beskrivelse av hvordan foretaket skal sikre leveransene. EIOPA "*Guidelines on system of governance*", "*Guidelines on information and communication technology security and governance*" og "*Guidelines on outsourcing to cloud service providers*" gir ytterligere presiseringer knyttet til ulike temaer ved utkontraktering av IT-tjenester.

Konsernintern utkontraktering

IKT-forskriftens bestemmelser om utkontraktering gjelder ved enhver utkontraktering uavhengig av om denne er konsernintern eller ekstern, jf. Finanstilsynets rundskriv 7/2021, "*Veiledning om utkontraktering*". EIOPA gir ytterligere presiseringer knyttet til konsernintern utkontraktering i

- "*Guidelines on system of governance*" avsnitt 1.15, samt retningslinje 62 "*Intra-group outsourcing*".
- "*Guidelines on information and communication technology security and governance*" retningslinje 25 "*Outsourcing of ICT services and ICT systems*"

Av KLP sin "Retningslinje for Utkontraktering" fremgår det at "*KLP kan utkontraktere tjenester til datterselskaper i KLP-konsernet og til andre tilbydere. Retningslinjen gjelder begge tilfellene.*" Tilsvarende har "Reglement for utkontraktering" bestemmelse om "*KLP kan utkontraktere tjenester til datterselskaper i KLP-konsernet og til andre leverandører. Dette reglementet skal benyttes for begge tilfellene.*"

Finanstilsynet kunne ikke ved gjennomgang av dokumentasjonen verifisere om konsernintern utkontraktering følges opp i tråd med KLP sine egne retningslinjer, og i hvilken grad IKT-forskriftens bestemmelser er ivarettatt.

Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at konsernintern utkontraktering kontrolleres og følges opp i tråd med IKT-forskriftens bestemmelser både når datterforetakene har IT-divisjonen som leverandør og når IT-divisjonen opptrer som mellomledd mellom ekstern leverandør og intern oppdragsgiver. Finanstilsynet merker seg at KLP i forbindelse med den årlige revisjonen av egne retningslinjer vil presisere ordlyden for håndtering av konsernintern utkontraktering.

2.5.5 Prosjektstyring

IKT-forskriften § 2 Planlegging og organisering og § 6 Utvikling og anskaffelse har bestemmelser om prosjektstyring ved IT-utvikling og -anskaffelser. Dette er ytterligere utdypet i EIOPA "*Guidelines on information and communication technology security and governance*" retningslinje 16 "*ICT project management*", retningslinje 17 "*ICT systems acquisition and development*" og retningslinje 18 "*ICT change management*".

Finanstilsynet foretok en vurdering av risiko knyttet til gjennomføringen av prosjektet "Endringsprogrammet", da konsekvensene av manglende måloppnåelse i prosjektet vil kunne ha

betydelige konsekvenser for KLP både økonomisk og operasjonelt. Finanstilsynet registrerte at KLP hadde etablert ekstern kvalitetssikring av prosjektet.

Finanstilsynet pekte i foreløpig rapport på at forsinkelser i sentrale leveranser i IT-prosjekter vil kunne ha omfattende konsekvenser for ferdigstilling av totalprosjektet. Finanstilsynet kunne ikke se at KLP hadde foretatt vurderinger av usikkerheten knyttet til utviklingsaktiviteter som har størst konsekvens for fremdriften i Endringsprogrammet.

Det følger av styrets svar at styret har tett oppfølging av prosjektet gjennom konsernsjefens orientering, Endringsprogrammets rapportering til styrets risikoutvalg og egne styresaker. Finanstilsynet registrerer at styret mottar løpende rapportering om kvaliteten på Endringsprogrammets leveranser fra ekstern kvalitetssikrer. Finanstilsynet tar til etterretning at KLP etter tilsynet har gjennomført en relativt omfattende behandling av status på leveranser, gevinstrealisering og restrisiko i prosjektet, og at Endringsprogrammet høsten 2022 vil definere rammene for det siste delprosjektet der varighet, funksjonalitet og kostnad vil bli vurdert.

2.5.6 IKT-tilgjengelighet og -kontinuitet (inkludert drift og beredskap)

IKT-forskriften § 11 Driftsavbrudd og kriseberedskap setter krav knyttet til kriseplan, herunder innhold i kriseplan og årlig opplæring, øvelse og trening. Videre framgår det i EIOPA "*Guidelines on information and communication technology security and governance*" at hensiktsmessige planer og tiltak for tilgjengelighet og kontinuitet bør etableres med utgangspunkt i foretakets forretningsmessige konsekvensanalyser for de kritiske forretningsprosessene som identifiseres. Det framgår også at for å verifisere at det er etablert fungerende planer og løsninger må det foretas regelmessig opplæring, øvelse og testing.

Det er det enkelte foretak som har ansvaret for testing av kriseløsningen for de kritiske forretningsprosessene. Finanstilsynet forventer at det enkelte foretak utfører årlig testing av kriseløsningene, og at resultatene og erfaringene fra testingen benyttes til forbedringstiltak. Det er videre Finanstilsynets forventning at det enkelte foretak dokumenterer og rapporterer forretningsmessig risiko og konsekvenser ved mangelfull testing.

I foreløpig rapport påpekte Finanstilsynet at det var uklart i hvilken grad forretningsområdene og datterforetakene er involvert i planlegging og gjennomføring av testing av tilgjengelighet og kontinuitet.

Det følger av styrets svar at det i hovedsak er ressurser fra KLP IT som har gjennomført øvelsene. Finanstilsynet tar til etterretning at KLP vil oppdatere gjeldende rutiner og sørge for at forretningsområdene i større grad er involvert i planlegging og gjennomføring av testing.

2.5.7 Dataintegritet/Styring og kontroll med data (data governance)

IKT-forskriften § 4 Kvalitet stiller krav til at det fastsettes kvalitetsmål for de enkelte deler av IT-virksomheten knyttet opp mot foretakets øvrige mål. Foretaket skal videre ha dokumenterte prosedyrer for oppfølging av fastsatte kvalitetsmål.

Styring og kontroll med data omfatter prosessen med å administrere integritet, tilgang, tilgjengelighet, brukervennlighet og sikkerhet for dataene i foretakets datasystemer basert på interne

datastandarder og -policyer. Effektiv styring og kontroll med data skal sikre konsistente og pålitelige data, og at data ikke blir misbrukt.

Det er Finanstilsynets vurdering at risikoen for feil, som følge av dårlig datakvalitet, er et konsernanliggende. Med en stadig økende grad av automatisering og effektivisering av forretningsprosesser er god styring og kontroll med data en forutsetning.

Finanstilsynet vurderte i foreløpig rapport at foretaket arbeidet bevisst med datakvalitet, men at initiativene tar utgangspunkt i de enkelte foretakenes forretningsmessige behov. Finanstilsynet påpekte at KLP manglet et konsernovergripende rammeverk for styring og kontroll med data.

Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at KLP har sett behovet for å styrke styring og kontroll med data, og at arbeidet med dette har blitt prioritert. Finanstilsynet merker seg at det høsten 2021 ble etablert en ny seksjon med spesialister innen data og analyse, der seksjonen har utarbeidet forslag til retningslinje og reglement for data governance som skal besluttes av konsernledelsen. Finanstilsynet tar til etterretning at operasjonalisering av de nye prosedyrene og tildeling av ansvar for de definerte rollene vil skje gradvis i takt med trinnvis modernisering av datavarehuset.

2.5.8 IKT-sikkerhet

IKT-forskriften § 5 Sikkerhet stiller krav til at foretaket skal ha prosedyrer for å sikre beskyttelse av utstyr, systemer og informasjon av betydning for foretakets virksomhet, mot skader, misbruk, uautorisert adgang og endring, samt hærverk. Videre skal det være retningslinjer for tildeling, endring, sletting og kontroll med autorisasjon for tilgang til IT-systemene. Dette er nærmere utdypet i EIOPA "*Guidelines on information and communication technology security and governance*" retningslinje 6 "*Information security policy and measures*", 7 "*Information security function*", 8 "*Logical security*", 9 "*Physical security*", 10 "*ICT operations security*", 11 "*Security monitoring*", 12 "*Information security reviews, assessment and testing*" og 13 "*Information security training and awareness*". Tilsvarende presiseringer for bankområdet følger av "*EBA Guidelines on ICT and security risk management*", kapittel 3.4 "*Information security*".

Styring og kontroll med IT-sikkerhet

I foreløpig rapport påpekte Finanstilsynet at flere tiltak i handlingsplanene, fra tidligere utført vurdering av modenhet innen sikkerhetsområdet og anbefalinger fra internrevisjonen, ikke var lukket.

Det følger av styrets svar at arbeidet innen sikkerhetsområdet har høy prioritet i KLP, og at prioriterte gap og avvik er lukket.

Finanstilsynet forventer at arbeidet innen sikkerhetsområdet fortsatt gis høy prioritet og ber om å motta status for de enkelte tiltak i handlingsplanen, inkludert lukkede tiltak i 2021 og 2022, hvem som er ansvarlig og en plan for når utestående tiltak vil bli lukket. Finanstilsynet ber om å motta ovennevnte innen 15. september 2022.

Monitorering og sikkerhetsovervåking – KLPs Security Operations Centre (SOC)

En komplett oppdatert tjenestekatalog for tjenester som skal overvåkes, er en forutsetning for å ha betryggende styring og kontroll med sikkerhetsovervåkingen. I foreløpig rapport pekte Finanstilsynet på risikoen for at endringer i plattformer og tjenester knyttet til Endringsprogrammet

ikke blir inkludert i tjenestekatalogen, samt viktigheten av at tjenester og utstyr som bevisst utelates fra tjenestekatalogen blir dokumentert med en beskrivelse av valgte risikoreducerende tiltak.

Det følger av styrets svar at det er inngått avtale med ekstern SOC-leverandør for styring og kontroll med sikkerhetsovervåkingen, og at det kontinuerlig arbeides med å utvide tjenestekatalogen med hvilke tjenester som skal overvåkes. Finanstilsynet tar til etterretning at det i forbindelse med flytting av tjenester fra dagens datasentre til skytjenesteleverandører vil etableres rutiner for å ivareta sikkerhetsovervåkingen, der en egen rutine skal sikre en komplett tjenestekatalog over tjenestene som skal inngå i sikkerhetsovervåkingen.

Sårbarhetshåndtering

IKT-forskriften §13 Dokumentasjon forutsetter at det er etablert en "oppdatert oversikt over organisasjon, utstyr, IKT-systemer og vesentlige forhold i IKT-virksomheten". Utfyllende informasjon finnes i EIOPAs "*Guidelines on information and communication technology security and governance*". Retningslinje 4 "*ICT and security risks within the risk management system*" stiller krav til klassifisering av utstyr og data og retningslinje 14 "*ICT operations management*" stiller krav til å ha en oppdatert utstyrsoversikt der eiendelene er registrert med tilstrekkelig informasjon for å kunne identifisere plassering (lokasjon), sikkerhetsklassifisering og eierskap. Videre skal foretaket ha kontroll med livssyklusen for den enkelte eiendel slik at man også har oversikt over utdatert utstyr som kan innebære sikkerhetsrisiko.

I foreløpig rapport påpekte Finanstilsynet at utstyrsoversikten (CMDB) i KLP, som benyttes som grunnlag for å bestemme tiltak i sårbarhetshåndteringen, var ufullstendig. Mangelfulle oversikter kan føre til mangelfullt oppdaterte og/eller utdaterte IT-systemer og utstyr. Finanstilsynet vurderte at dette vil kunne gi mulige sikkerhetshull i KLPs etablerte cyberforsvar.

Det følger av styrets svar at KLP er i etableringsfasen for å få på plass en ny CMDB der det også etableres en logisk oversikt over hvordan infrastrukturen er bygget opp. Finanstilsynet registrerer at KLP i 2022 vil fortsette arbeidet med rutiner, roller og prosesser, samt søke å utnytte de mulighetene som de valgte verktøyene gir i sårbarhetshåndteringen.

Finanstilsynets forventer at KLP etablerer en CMDB som til enhver tid er oppdatert. Finanstilsynet forventer videre at KLP sikrer tilstrekkelig kapasitet for å ha kontroll med sårbarheter i eksisterende IT-systemer og IT-utstyr, der identifiserte sårbarheter blir klassifisert og utbedret i tråd med IT-systemene og IT-utstyrets sikkerhetsmessige og forretningsmessige kritikalitet.

Hindre tap av data (Data Loss Prevention (DLP))

Finanstilsynet mener at tekniske løsninger for å hindre tap av data må tilpasses risikoen for hvilke data som kan gå tapt, og eventuelt komme på avveie, og den konsekvens dette vil kunne få.

I foreløpig rapport påpekte Finanstilsynet at klassifisering av informasjon i KLP synes å være mangelfull, og at KLP dermed mangler grunnlag for å fastsette tilgangs- og beskyttelseskrav for data.

Finanstilsynet registrerer fra styrets svar at KLP siden tilsynet har videreført arbeidet med DLP og klassifisering av informasjon, og at det er utarbeidet forslag til overordnede føringer for tilgangs- og

beskyttelseskrav som skal behandles av konsernledelsen. Finanstilsynet tar til etterretning at de overordnede føringene vil danne grunnlaget for videre implementering av DLP-løsninger.

Finanstilsynet ber om å motta kopi av protokollen fra styremøtet hvor Finanstilsynets tilsynsrapport blir behandlet. Kopi av tilsynsrapporten bes sendt til valgt revisor.

For Finanstilsynet

Jan Hagen
fung. seksjonssjef

Runar Elvsborg
senior tilsynsrådgiver

Dokumentet er godkjent elektronisk og har derfor ikke håndskrevne signaturer.